

НАРЫҚ

БАҒА ҚАЙДА БАРАСЫҢ?

ШІЛДЕ АЙЫНДА

2019

ҚАРАША АЙЫНДА

2700 тг

4500 тг

Ұн
(25 кг)

Картоп
(1 кг)

60 тг

120 тг

Жылқы
еті

2200 тг

3500 тг

АЙМАҚ

ҰН ҚЫМБАТ, ЕТ ТАПШЫ

Еліміздегі астықтың үштен бірін өндіретін Ақмола өңірінде ұн қымбаттады. Негізі ұн көп. «Ұн қымбаттады» деп ұлардай шулаған жұрт та көп. Себебі неде? Таратып айтып көрелік. Қазір алыпсатарлар бидайдың бір тоннасын 70 мың теңге төңірегінде сатып алуда. Онда да қамырлылығы үш процент болатын, тарттырса нанға жарайтын бидай. Астықтың қымбаттауының негізгі себебі – іргедегі Ресейде сапалы бидайға сұраныс биыл өте жоғары. Өйткені, Ресейдің орталық аумағы мен Омбы, Түмен төңірегінде бидай нашар шықты.

Арқаның диқандары бидай бағасының қымбаттағанына қуанып отыр. Бір есептен оларды да түсінуге болады. Бұл туралы өз ойын Зеренді ауданындағы «Құлан» шаруашылығының жетекшісі Құлан Болатов былайша жеткізді: «Быттыр 500 гектар жерге дән сепкенмін.

Гектар айналымы 9,5 центнерден болды. Күзде өнімді сатқан кезде шығынымды ғана жапты. Әрине, халықтың жағдайы демесеніз, бидайдың қымбаттағаны біз үшін тиімді. Мәселен, биыл мың гектар жерге септім. 18 миллион теңгеге минералды тыңайтқыш алдым. Онда да бар алқапты ойдағыдай қамти алмадым. Тұқым қымбат, техникамыз ескі. Жанар-жағармаймыз бар, жұмысшылардың еңбекақысы. Шығын деген шаш етекпен». Бәрін қосқан кезде күзде бидайдың бағасы төмен болса, жұмсаған қаражаттың түгел қайтуы да күмәнді.

Шаруа қожалықтары басшыларының айтуына қарағанда, биылғы егін орағы өте ауыр жағдайда өткен. Қара күзге дейін егін пісіп жетілмеді.

(Жалғасы 6-бетте)

ӨМІРДІҢ ӨЗІНЕН...

АВТОБУСТЫҢ ӘЛЕГІ

Шын мәнінде, жүргізуші аялдаманы хабарлап отыруға міндетті ме? Бұл сұраққа жауап іздеу керек екен. «Билет алуды ұмытпаңдар» деп айқайлағанды білгенде, аялдаманы айта салу неге қиын? Айтапқышы, жүргізушілердің «билет алыңдар» деп жаңушыратын жөні бар. Алматыда тегін жүруді жақсы көретіндер жетіп артылады. Тіпті тұрғындардың арасында мектеп оқушыларының, студенттердің, тіпті зейнеткерлердің жеңілдігін пайдаланатын қулар көбейіп кетіпті.

(Жалғасын 5-беттен оқыңыз)

БИРЖАМЕТР

МҰНАЙ (brent)
63,11

DOLLAR
389.34

EURO
428,78

РУБЛЬ
6,05

ҚЫЗЫҚСТАН ҚЫЗЫҚТАРЫ

200 рет
ереже
бұздың

(Толығырақ 2-бетте)

on the web
JASQAZAQ.KZ

3
САПАСЫЗ НҰСҚА
ҰСЫНҒАН
ЖОҚПЫЗ

5
ӘПКЕМДІ
АЛДАП
КЕТІПТІ...

7
«БҮГІНГІ
АКАДЕМИКТЕРГЕ
БІЛІМДАРЛЫҚ
ЖЕТІСПЕЙДІ»

8
ДОМБЫРАНЫҢ
ТҮРІ КӨП

168 SAĖAT

www.jasqazaq.kz

E-mail: jasqazaq2019@mail.ru

БИЛІК

Елорда үшін Ақмола облысының стратегиялық маңызы жоғары, үлкен нарық деуге болады. Бірақ осы мүмкіндік толық пайдаланылмай келеді. Мемлекет басшысы Көкшетауда өткен аймақты дамыту жөнінде кеңесте осындай қордаланған мәселелерді ортаға салды. Сонымен...

ШЫНАЙЫ ТАЛДАУ КЕРЕК

«Біз бос әуреленіп, көзбояушылықпен айналыспауымыз керек. Жана мемлекеттік индустриалды-инновациялық бағдарлама даярлау кезінде алдыңғы бағдарламалардың қателігін ескерген абзал. Жемістеріміз жайлы есептің қажеті жоқ. Шынайы талдау мен тиімді әрекеттер керек».

ҚОҚЫС АЗАЙМАЙ ТҰР

«Облыста күрделі экологиялық жағдай қалыптасып отыр. Экологиялық жағдайды оң шешу үшін Шучье-Бурабай

Ісіне адал, еңбектен қашпайтын шаруалар еш жерде жұмыс істей алмайтын, малын жая алмайтын күнге де жеттік. Менің тапсырмам өте баяу орындалып жатыр. Бұдан тапсырманың орындалуын әдейі созып отыр деген ой туады. Мұндай

БАҒАНЫ КІМ БАҚЫЛАЙДЫ?

«Жыл басынан бері әлеуметтік маңызы бар тауарлардың бағасы қымбаттап, инфляцияның алдына түсіп кетті. Кей жағдайларда екі есеге дейін жеткен. Инфляцияның жалпы деңгейі

КӨЗБӨЯУШЫЛЫҚТАН АРЫЛУ КЕРЕК

курортты аймағында ауаның ластануы, яғни көмір арқылы жылытылатын қазандықтардан шығарылатын қалдық заттар мәселесін шешуіміз керек. Жылу агрегаттарын экологиялық тиімді жабдықтарға ауыстыру жұмыстарын жалғастыру қажет. Келешекте бұл мәселе Көкшетауға дейін курортты нысандарын косуда екінші «Сарыарқа» газ құбыры автомагистралын газ жүзеге асыру арқылы шешілетін болады.

Қатты тұрмыстық қалдықтарды жою мәселесі осыған дейін бірнеше рет айтылды. Көкшетаудың қатты тұрмыстық қалдықтарды төгетін полигонда қоқыстарды бөліп, сұрыптап, қайта өңдеу жұмыстары дұрыс жолға қойылмай келеді.

Рұқсат етілмеген қоқыс алаңдарының саны артуда. Қатты тұрмыстық қалдықтарды жоятын технология қажет. Әкімдіктерге рұқсат етілмеген қоқыс алаңдарын жою бойынша жұмыстарды ширату қажет. Степногордегі уран кенін өндіру зауытында жиналып қалған қалдықтарды жою мәселесі әлі шешілген жоқ. Міндетті түрде уран өндіру кешені нысандарында қайта өңдеу жұмыстарын жүргізу керек».

МАЛ ЖАЯТЫН ЖЕР ЖОҚ

«Жолдауда мен пайдаланылмай жатқан жерлерді латифундистерден қайтарып алу тапсырмасын жүктеген болатынмын. Бұл қыздырманың қызыл сөзі емес — салмақты тапсырма.

жағдайда қолданатын шаралар симметриялы болады. Ықылассыз орындаушыларға онай тимейді».

ТУРИЗМ – 0,5 ПАЙЫЗ

«Туристік әлеует әлі де толық пайдаланылмай жатыр. Туризм саласы аймақтың жалпы өнімінің 0,5 пайызын ғана құрап отыр. Үкіметке облыс әкімдігімен бірлесіп, Шучье-Бурабай курорттық аймағын дамыту жоспарының үшінші кезеңі шеңберінде қолға алынған инфрақұрылымдық жобаларды аяқтауды тапсырамын».

ДАЙЫН ЕМЕС

«Үкіметке облыс әкімдігімен бірлесіп, 2020-2021 жылдары Аршалы және Целиноград аудандарында газ тарату желісін салуды тапсырамын. Мемлекет магистральды газ құбырын жедел қарқынмен жүргізді. Әйтсе де, сол уақытта ол жерде ешқандай жұмыс жасалмаған. Желілер дайын емес. Әкімдіктің баяу жұмысы салдарынан тұрғындар газды уақтылы ала алмайды. Елді мекендердің ішіндегі желілерді салу үшін әлі тиісті құжаттар дайындалмаған. Ақмола облысында ЖЭО салу мүмкіндігін қарастыру қажет. Бұл шамамен 200 миллион долларды құрайды. Көп қаржы емес. Қарастырып, ұсыныс беріңіздер. Біз Көкшетау қаласында міндетті түрде ЖЭО салуымыз керек».

5,3 пайыз, ал баға 9 пайыздан асып кетті. Көкшетауда, ең басты астықты өңірлердің бірінде, үн бағасының өсімі елеулі түрде шарықтаған, яғни 47 пайызға жуық. Осы арқылы халықтың нақты табысын көтеру бойынша шараларымыз бекер болғандай. Бұл өз кезегінде баға қалыптасу бағытында тиісті бақылаудың жоктығын көрсетіп отыр».

ҚОСШЫДА ҚАНША АДАМ ТҰРАДЫ?

«Қосшы ауылындағы халықтың санына қатысты үш түрлі дерек бар: нақты есеп бойынша 52,5 мың халық тұрады; үй шаруашылығының тіркеу дәптеріндегі тұрғындар саны — 34 мың; көші-қон қызметі ресми түрде 16,5 мың адамды тіркеген. Бұл қай тұрғыдан алсаңыз да, қауіпті жағдай. Жақында халық санағы болады. Тұрғындардың саны мен олардың өмір сапасы жайында нақты білуіміз керек».

БУРАБАЙ – БАЙЛЫҒЫМЫЗ

«Бурабай және Шучье көлдерін батпақтан тазарту мәселесі өте өзекті. Біз Бурабайдың ғажап табиғатын өскелең ұрпақ үшін сақтап қалуымыз керек. Осы мәселелерді шешу үшін тиісті министрлікке мүдделі органдармен бірлесіп, тиісті шаралар қабылдауды тапсырамын».

Жолдасбек ДУАНАБАЙ

Жедел сұхбат

Сәрсенбінің сәтті күні Алматыда әлі тіркелмеген,

болашақта партия құрамыз деген ниетпен бір топ жас алғашқы баспасөз жиынын өткізді. Өздері құрғалы жатқан партияның атын – «ХАҚ» деп атаған. Осы орайда біз ХАҚ-тың жетекшісі Тоғжан Қожалиеваны әңгімеге тарттық.

Jas qazaq: Тоғжан ханым, жаңадан құрып жатқан болашақ партияңыз құтты болсын! ХАҚ — деп ат беріпсіздер. Әңгімені осыдан бастасaq. ХАҚ деген қысқартылған сөз бе, әлде шындық ұғымының баламасы ма?

Т.Қожалиева: Хак деген қазақтың ежелден бері келе жатқан төл сөзі. Хактың — шындық, ақиқат, адалдық деген сияқты әртүрлі баламасы бар ғой. Ал қазір не жетпейді? Менің өз ойым, бізге шындық жетіспейді. Сондықтан, ХАҚ-тың — «Халыққа адал қызмет» деген мағынасы бар.

Jas qazaq: Партияның бағыт-бағдары қалай? Мақсат-мүддесі не? Құрамында кімдер бар? Әдетте, біздің партиялардың біреуі кәсіпкерлердің мүддесін қорғайды. Екіншісі — экологияның жанашыры. Енді біреулері оппозицияшыл дегендей...

Тоғжан ҚОЖАЛИЕВА:

МАҚСАТ – ПАРЛАМЕНТКЕ БАРУ ЕМЕС

Т.Қожалиева: Негізгі бағыт-бағдарымыз бен мақсат-мүддесі айқын. Дәл қазіргі жағдайда қайта құруды қажет етіп тұр. Екінші — барлық азаматтардың құқығы бірдей болу керек. Жасыратыны жоқ, қазір біздің елде шенеуніктердің өз заны бар. Содан кейін партия қатарында болмасаң, не мәжіліске, не мәслихатқа кіре алмайсың. Бұл екеуіне кіре алмасаң, мемлекеттің заң-жобаларына араласа алмайсың. Қазақстанда барлық азаматтардың құқығы бірдей болуы керек.

Біздің партияның құрамына келіп жатқандар жанаша ойлайтын адамдар. Олар — жастар. Олар — жасы алпысқа жакындаған, өмірден көргені көп, тәжірибесі мол азаматтар. Біздің ұстаным: басқа партияларды жамандау емес. Немесе ескіні даптап, жананы мақтау емес. Бұрынғыны жамандағанмен ешнәрсе өзгермейді. Сондықтан, біз ескіге «үтір» қойып, жаңа жолға «леп» белгі қойғымыз келеді. Қазір бір қызығы, жұрт өткен тарихымызды, басып өткен жолымызды жаппай жамандауға көшті. Оны жамандағаннан не өзгереді? Ешнәрсе өзгермейді. Сол үшін біз барымызды бағалай отырып, алға қадам басуымыз керек.

Jas qazaq: Өткен жолдың кемшілігінен сабақ алмасақ, болашағымыз бұлыңғыр болмай ма?

Т.Қожалиева: Бұл жердегі менің айтайын дегенім мынау еді: саясаткерлер немесе зиялы қауым болсын, бәрі еліміздің жағдайын басқа мемлекеттермен салыстырып қарайды. Бұрын дамыған Еуропамен салыстыратынбыз. Соңғы жылдары Өзбекстанмен салыстыратын болдық өзімізді. Тіпті, жастарымыз «Еуропаның қай еліне көшіп кетсек екен» — дейтін болды. Ол құпия емес. Алайда біздің мемлекетте бәрі бар. Жеріміз кең. Жер асты байлығымыз мол. Мұнай мен газ, уран, алтын мен көмірдің ең бай қоры біздің мемлекетте ғана бар. Мал шаруашылығына да, егін шаруашылығына да қолайлы ауа райымыз, жер жағдайымыз жеткілікті. Бірақ халық бөріне немқұрайдылықпен қарайды. Сайлауға да, басқаға да жауапкершілікпен қарамаймыз. «Менің дауысымсыз да сайлау өтеді» деп, сайлауға бармаймыз. Биліктің шығарып жатқан заңына араласпаймыз, өз пікірімізді айтпаймыз. Қысқасы, алдымен кінә өзімізден... Біз кәсіпкерлердің немесе экологияның жанашыры емеспіз. Еуропадағы сияқты гейлердің де туын көтермейміз. Біз олар сияқты нақты бір саламен ғана шектелмейміз. Біздің бағыт та, мақсатымыз да жалпы қоғамды өзгерту, жүйені өзгерту.

Jas qazaq: ХАҚ кімнің жобасы екен деген әлеуметтік желідегі оқырмандар сұрағын да қоя кетейін...

Т.Қожалиева: Біз ешкімнің жобасы емеспіз. Жұрттың алдында анауымыз-мынауымыз деп ақталуға да тырыспаймыз. Біздің артымызда тұрғандар жанаша ойлайтын, көзі ашық, көкірегі ояу азаматтар. Біреулер: «Бұлардың артында Бекболат Тілеухан тұр немесе сәләфиттер бар екен» — деп, әртүрлі әңгіме таратып жүр. Бәрі бос сөз. Тілеухан — менің қайнағам. Яғни ол кісі менің қайын атамның туған інісі. Бекболат ағаның бағыты, көзқарасы мүлде басқа. Бірақ ол кісінің алдын кесіп өтпеймін. Қазақтың салт-дәстүрі бойынша кездескенде иіліп сәлем салатын жалғыз келінмін.

(Жалғасы 3-бетте)

Азат ПЕРУАШЕВ, Мәжіліс депутаты:

«Құрметті салықшылар, төлем карталары арқылы табысын жасырған миллионерлерді бәрібір таппайсыздар. Олар өз нанын өзі тауып жүр. Одан да миллиондап пара алып, миллиардтаған ақшасын оффшорға шығаратындардың ізіне түсіңіздер. Шенеуніктер бюджет ақшасын оңды-солды шашуын доғарсын. Қазақстанда карта ұстайтындардың басым көпшілігі «несиеге күн көріп отыр».

Әлихан СМАЙЫЛОВ, қаржы министрі:

«Ақша аударымдары бойынша комиссия болмағандықтан, пайдаланудың ыңғайлылығына байланысты Казрп сияқты жедел аударым жүйелерінің тұрғындар арасында және бизнесте танымалдығы артып келеді. Әрине, қолма-қол ақшасыз төлемдердің өсімі көлеңкелі экономиканың төмендеуіне ықпал ететінін түсініп отырымыз. Қаржы министрлігі мұндай аударымдардан ешқандай қосымша төлем немесе салық алуды жоспарлап отырған жоқ. Әсіресе жеке тұлғалардың қолма-қол ақшасыз аударымдарын тексеру – ешқандай жоспарда жоқ».

1x2

Қызықтан қызықтары

200 РЕТ ЕРЕЖЕ БҰЗДЫ

Алматыда жол ережесін өрескел бұзатын жүргізушілер арасында қылмысын жасырғысы келетіндер де көбейіпті. Солардың бірі — жалған нөмірі бар көлік бейнебақылау камерасының көмегімен анықталды. Бұл туралы Алматы қалалық полиция департаментінің баспасөз қызметі хабарлады.

Осыған байланысты пікір білдірген жедел басқару орталығының басшысы Андрей Квашнин: «Мәселен, жалған

нөмірлі Lexus көлігінің жүргізушісі жол ережесін бұзуды әдетке айналдырған. Бірнеше күнде бейнебақылауға 200 рет іліккен. Ол көлік жүргізу құқынан айырылып, көлігі айып тұрағына қойылды», — деді. Қалада соңғы 10 күнде жана технология мен

нөмірлі Lexus көлігінің жүргізушісі жол ережесін бұзуды әдетке айналдырған. Бірнеше күнде бейнебақылауға 200 рет іліккен. Ол көлік жүргізу құқынан айырылып, көлігі айып тұрағына қойылды», — деді. Қалада соңғы 10 күнде жана технология мен

полиция бригадасы арқылы жалған нөмір таккан 50-ден аса көлік, нөмірсіз жүрген 100-ден астам көлік анықталған.

Е.Қажыбек: Сәл емес, әжептеуір алшақтап кеттік. Мысалы, Аханның әліпбиі араб негізді болды. Бірақ әріп — ол техникалық мәселе. Дүниежүзіндегі әліпбилерде әріптің саны дыбыс санынан әлдеқайда аз болады. Солай болуы да керек. Қазақ тілінде төл 28 дыбыс бар. Бізге, негізінен, басқа дыбыстың керегі жоқ еді. Мәселен, Аханның әліпбиінде 24-ақ таңба болды. Соған қарамастан, кез келген шет тілдік сөздерді сол төл дыбыстарымызбен әп-әдемі танбаладық. Ал қазіргіде 42 әріп бар. Бұл екі есе артық деген сөз. Біз әзірше 32 әріпке тоқтап отырмыз. Бұл

жерде бізге 28 әріптік әліпби жасау оп-онай. Алайда мүйізі қарағайдай астаналық шенеунік

азаматтардың да, бұрынғы калыпка бейімдеу қоғамымыздың қалың бөлшегінің пікірі де өзгеше боп тұр. Оны да ескерген абзал. Мысалы, вагонды уәгон деп айтасын десен, олар өре түрегеледі. Қарсы болады. Бүгінде орыс тілінен өзгеріссіз енген сөздерді қазақ сөзіндей қабылдайтын қауым пайда болды. Сондықтан тілдің құнарына жету, толық пайдалану үшін ұрпақ ауысу керек. Біздің ұсынып отырған әліпбиіміз сол мақсатқа жетуіміз үшін мейлінше игі әсер етпек. Әліпбиіміз неғұрлым ғалымдардың нұсқасына жақын болса, соғұрлым пайдалы. Біз қазір тіліміздің шырқын, әуезін бұздық. Оған нақты тарихи объективті себептер болды, әрине. Кезінде бізді латынға зорлықпен ауыстырды. Құдайберген Жұбановтың «латынға көшу — халықтың тандауы емес, бұл саяси шешім» деген сөзі бар. Одан кейін 40-жылдары қайтадан кирилге күштеп ауыстырды. 17 жыл ешбір емле ережесіз қалай болса солай жаздық. Тілге ие болатын, халықты алға жетелейтін зиялыларымыздың барлығын

ТІЛ МАМАНДАРЫНЫҢ СОҒҒЫ НҰСҚАСЫ

A a	Ġ ġ	L l	S s
Ä ä	H h	M m	Ş ş
B b	İ i	N n	T t
Ç ç	I ı	Ŋ ŋ	U u
D d	Y y	O o	Ü ü
E e	J j	Ö ö	V v
F f	K k	P p	W w
G g	Q q	R r	Z z

Ескерту 1:
[i] дыбысы у әрпімен беріледі.
[i] дыбысының [ы] сынары ұқсас і таңбасымен беріледі.
w әрпімен қазақтың төл дауыссыз дыбысы таңбаланады: taw, sawar.

Ескерту 2:
Халықаралық практикаға сәйкес, кейбір кірме дыбыстары төл дыбыстарды таңбалайтын әріптерімен таңбаланады. Бұл мәселе арнайы ережемен реттеледі – [i] әрпімен төл сөздерде [i] дыбысы (ini, kim, til, din) және кірме сөздерде [и] дыбысы (ministr, internet [министр, интернет]) беріледі.
[u] әрпімен төл сөздердегі [у] дыбысын да (ult, tul, tur, Nur-Sultan), кірме сөздерде кездесетін дауысты [y] дыбысын да (universitet, prokuratura) таңбалаймыз.

құртты. 1957 жылы ғана қазақ тілінің емле-ережелері қағазға түсірілді.
Жас qazaq: Әлгілде көптеген ұйымдар латын әліпбиінің өз нұсқасын ұсынып жатыр делініз...
Е.Қажыбек: Негізгі ұсынылған нұсқа біздің ғалымдардың еңбегінің жемісі. Кисыныздық қайдан шығып отыр? Бұрын жоғарыдан берілген талап күшті болды. Біз сол кезде кейбір ұсыныстардың дұрыс еместігін, халық

қолдамайтынын айттық. Қарапайым мысал, көрші өзбек елінде де жоғарыдан неше түрлі әліпби ұсынылған. Ғалымдардың пікірі ескерілмеген. Сөйтіп, 30 жылға созылған мәселе былтыр ғана шешілді. Мысалы, қазір оларда да қос таңба деген жоқ. Өзбектерде қазір проблема толық шешілді.

Үкіметтің қолындағы жалғыз дара нұсқа — тілші ғалымдарының варианты. Керек болса ол нұсқа біздің ұсынысымызбен де сарындас. Өйткені қазақ, өзбек, қырғыз, түрік, әзірбайжан ж.б. түркі елдерінің тілші ғалымдарының пікірі әрдайым бір-біріне жақын болып келеді.

Жас qazaq: Сіздер қолдап отырған нұсқада қандай өзгеріс бар деуге болады?

Е.Қажыбек: Қазіргі нұсқаға қарағанда кейбір өзгеріс бар сияқты боп көрінеді. Бірақ, қайталап айтайын, 1990-жылдардан бергі барлық нұсқаларды, тіл білімі институты мамандарының нұсқасын, Түркі академиясының және арнайы құрылған латын негізді әліпби жөніндегі жұмыс топтын, қазақ тілі мамандарының нұсқасын қайталадық. Айырмашылық қандай, дауысты дыбысты дауысты дыбыспен таңбаладық және солай көрсеттік. Қосар таңбамен екі дыбысты таңбалау дұрыс емес деп, бір таңбамен белгіледік. Жоғарыдағы ақут деп аталатын таңба орнына умлаутты қойдық. Ақуттың белгілі басқа қызметі бар. Ал біз оны басқа функцияны беру үшін пайдаландық. Осы секілді аз ғана өзгерту енгізгендей болдық. Ол көптеген тілдерде қалыптасқан тәжірибе. Алайда айтып отырғанымыз жана бір нұсқа емес. Ол тілші мамандарының жалғыз нұсқасы.

Жас qazaq: Латын әліпбиіне толық көшкен жағдайда, маңызды деген қандай түйткілдер шешіледі?

Е.Қажыбек: Қазіргі кезде мемлекеттік тіл өз денгейіне көтеріліп келеді. Күні ертен тұғырына қонатыны даусыз. Өйткені халқымыздың саны да өсті. Қазақ мектебіне балаларын беретіндер көбейді. Жоғары жак сәл баяулау өзгеріп жатса да, төменгі жак күшейді. Ертен биліктің де өзгеретіні даусыз. Үкімет те, Парламент те... бәрі. Қазақ тілі толыққанды жұмыс істейтін болады. Негізінен жұмыс тілі бір тіл болуы керек. Ол — қазақ тілі. Тілдің ішкі мүмкіншіліктері де күшейеді. Тежеу болмайды. Қазір бізге 42 әріптің өзі жазуға қиын. Мысалы, қаланың қазақтары газет алып оқыса, міндетті түрде акцентпен оқиды. Олар орыс дыбыстарды біледі. Біз бір таңбамен орыс тілінде де, қазақ тілінде де мүлде басқаша дыбыстарды таңбалаймыз. Алматы сөзін казакша және орысша айтып көріңізіңі? Айырмашылық жер мен көктей. Орыс тілінде қосар дыбысты беретін таңбалар көп. Орыстың «ы» деген дыбысы мен қазақтың «ы» дыбысы екі түрлі дыбысталады. Орыс тілінің «е» деген дыбысы дифтонг болса, бізде «е» — бір дыбыс. Бірақ дәл қазіргі кезде бәріміз дифтонг қып айтамыз. Бірақ кезінде қазақ бұлай айта алмаған. Мысалы, Ермақты — Жармақ, Егорды — Жагор деген. Ал қазір дәл солай айта береміз. Яғни біз тілдің табиғатын

өзгертіп жатырмыз. Солардың барлығы бізге кедергі болады. Бұл туралы баяғыдан айтып келеміз.
Жас qazaq: Кейбіреулер латын әліпбиіне көшсек, көп адамдар балаларын орыс мектептеріне бере бастайды дейді. Өйткені кириллицаға көз үйреніп қалған деген пікірлер бар...

Е.Қажыбек: Егер әліпби нашар болса, ондай жағдай болуы мүмкін. Өйткені оны адамдар түсінбейді. Тіл қарапайым болуы тиіс. Латын әріптерінің беретін өз дыбыстары бар. Солардан алшақ кетпеуіміз керек. Екіншіден, дауыссыз дыбысты дауыссыз дыбыс белгісімен таңбалауымыз керек. Әліпби дұрыс болса, бұл орыс тілділер түгілі өзгелерге де қазақша үйренуі үшін жеңіл болады.

Жас qazaq: Алматыда тұрған соң білесіз ғой. Қазір түрлі мекемелер өз атауларын латынша жазуға асықтауды тастады. Осы асығыстық болған жоқ па?

Е.Қажыбек: Әрине, асығыстық болып жатыр. Босқа шығындалуда. Біздің институтқа да көптеген мекемеден хат келеді. Атауларын қалай жазуды сұрайды. Біздің берер жауабымыз біреу. Әліпби мен емле ережелері Үкімет қаулысымен бекітілмей жазуға асықтауды ескертеміз. Мәселе ресми түрде шешілген соң іске көшуге болады.

Жас qazaq: Сұхбатыңызға рахмет!

Сұхбаттасқан
Жолдасбек ДУАНАБАЙ

Латын әліпбиінің тиімді, жұрттың жанына жақын, жазуына ыңғайлы нұсқасын қабылдау бағытында жүргізіліп жатқан жұмыс аз емес. Бұл тұрғыда Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты латын әліпбиінің өздері әзірлеген нұсқасын ұсынып отыр. Өзге нұсқалар да баршылық. Бірақ ел-жұрттың назарындағы маңызды мәселенің төкөтері — қабылданған нұсқа өзгермейтіндей, көрші елдердің кемшілігін қайталамайтындой болуы тиіс. Бұл бағыттағы жұмыстар соңғы сатысына да жеткендей. Біз осы орайда қазақ тілінің латын графикасындағы әліпбиінің бірыңғай стандартын әзірлеу жөніндегі жұмыс тобының жетекшісі, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының директоры Ерден Қажыбекпен сұхбаттасқан өдік.

Жас qazaq: Ерден Задаұлы, Мемлекет басшысының сынынан кейін тіл мамандары латын әліпбиінің басқаша түрін ұсынғаны белгілі. Ал өткен аптада Үкіметке латын әліпбиінің соңғы нұсқасы жолданды. Бұл нақты байлам ба, әлде өзгеріс болуы мүмкін бе?

Е.Қажыбек: Латынға көшу — «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасының шешуші факторы. Ол — тек қана тілдің реформасы емес, діл реформасы, жанымыздың жаңғыруы, маңызды стратегиялық бағдарлама. Сондықтан біз бұл мәселеге атүсті карауға тиіс емеспіз.

Ерден ҚАЖЫБЕК, филология ғылымдарының докторы:

САПАСЫЗ НҰСҚА ҰСЫНҒАН ЖОҚПЫЗ

Президенттің нақты тапсырмасы тіл мамандарына беріліп отыр. Өйткені әліпбиіміз жетілдіруді қажетсінеді. Мұның өзі тіл мамандарының өтініші, өз талаптарына орай жасалып отыр. Біздің мамандарымыз тіл төңірегінде өзекті ойларын қағазға түсіріп, Мемлекет басшысына көп хат жазды. Оның барлығы бірдей көпшілікке жария бола бермейтіні белгілі. Сондықтан, ең алдымен, тілдің тағдырына алаңдаушылықпен қарайтын білікті мамандарға алғыс айтуымыз керек.
Жас qazaq: Енді бізге не кедергі боп тұр?
Е.Қажыбек: Бізді ұстап тұрған мәселе — ұсынысты қабылдау ғана.

Жасыратыны жоқ, жоғары жақта да ұсыныстарды қарайтын көптеген ұйым, топ, комиссия бар. Көпшілігі әліпби мәселелеріне қатысы бар тіл маманы емес. Басқа саладан. Одан қала берсе, Үкімет жанындағы және Президент жанындағы ұлттық комиссия бар. Одан кейін мәселені Президент әкімшілігі қарайды. Осылайша шаруа шаш етектен болып жатқанда, тілге еш қатысы жоқ мамандар ұсыныс айтатын болды. «Койшы көп болса» дегендей... Осыны Президентіміз Қасым-Жомарт Кемелұлы да байқаған сияқты. Тапсырмасын нақты тіл мамандарына бергені дұрыс болды.

Жас qazaq: Тілге қатысы жоқ мамандар бірденені біліп айта ма, әлде білмей айта ма?
Е.Қажыбек: Олар өздерінің пікір білдіреді. Кейбіреулері ағылшын тілін, енді бірі басқа бір тілді жақсы біледі. Орысшаны айтпай-ақ қоялық. Бірақ көпшілігі қазақшаға келгенде ақап тұр. Жақсы білгенде де тілдік заңдылықтарды, қазақ тілінің сөзжасам тәсілдерін жақсы білмейді. Ашық айтайын, көптеген нұсқа, түрлі ұсынысты жасп жүрген тіл мамандары емес. Қазақ тілі мамандарының, түріктанушы мамандардың өз ұсынысы бір. Біздің ұсынысымыз — түркі тілдер арасында, мүмкіндігінше, бір дыбысты, ортақ дыбысты ортақ, бірдей әріппен беру. Өйткені қазақтың, қырғыздың, өзбектің көптеген ортақ сөздері бар. Мысалы, аяқты аяқ, қараны қара, сарыны сары, айды ай дейміз. Сондықтан, неге олар бізден, біз олардан бөлек жазуымыз керек. Бізде компьютерді, техниканы білетін мамандар да ақыл айтады. Былай жазу керек, былай жазу керек дейді. Ағылшынша білетіндер өзінше айтады. Мысалы, соңғы әліпби нұсқасында біз ай, бай деген сөзді жазсак, оны өзбек, түрік, түркімендер де оқи алмайды. Өзімізге де ерсі көрінеді. Оның қажеті қанша? Екіншіден, ағылшын, француз, неміс келсе де, оны дұрыс оқымайды. Сол себепті, жаңадан велосипед ойлап табу қажетсіз.

Латын негізді әліпбилері бар тілдердің өз ұстанымы бар. Әр таңба, әр белгі, әріптің жоғарғы не төменгі жағына қойылатын түрлі белгілері дегендей. Әрқайсысының өз қызметі бар. Соны сақтаған жөн. Одан кейін дауысты дыбыстың таңбасымен дауысты дыбысты

белгілеуіміз керек, дауыссыз дыбыстың таңбасымен дауыссыз дыбысты белгілегеніміз дұрыс. Біз оны да бұзып отырмыз. Адамдардың басында ой көп болады. Неғұрлым тілдік білімі аз болса, соғұрлым «идеясы» көп. Ниеті дұрыс болу мүмкін, әрине. Бірақ «шымшық сойса да, қасапшы сойсын» демекші, тілмен жұмыс істейтін мамандар, тілдің емлесін жазатын, фонетикалық, грамматикалық, ортологиялық заңдылықтарды егжей-тегжейлі білетін адамдардың шешімі керек елге. Осы орайда Президент те бізге сенім артып отыр. Сондықтан, сапасыз нұсқа ұсынған жоқпыз. Біз сол бұрыннан келе жатқан, тілші ғалымдар айтып жүргендерді қайталадық. Оны қағазға түсірдік.

Жас qazaq: Демек, жана нұсқа деп айта алмаймыз ғой.

Е.Қажыбек: Бұрыннан қалыптасқан нұсқа. Кітаптарда, монографияларда, мақалаларда, ресми мекемелердің ұсынымдарында көрсетілген нұсқаны қайталадық. Әліпбиіміз осындай болса, біз ертең-ақ латын тіліне көше саламыз.

Жас qazaq: Үкімет жанындағы комиссия мұның да бір шикілігі бар деп айтуы мүмкін ғой...

Е.Қажыбек: Үкімет жанында комиссия көп. Ұлттық комиссиясының қарамағында үлкен 4 жұмыс тобы: Терминологиялық, Орфографиялық, Әдістемелік және Техникалық сүйемелдеу тобы бар. Бұлар әліпби бекітілгеннен кейін жұмыс істейтін топтар. Ал нақты әліпби жасайтын топ 2017 жылы құрылған. Табысты жұмыс істеді. Одан кейін бір жыл бойына Президент әкімшілігіне есеп беріп тұрдық. 23 топ мүшесі, әліпби мамандары халықаралық тәжірибені егжей-тегжейлі зерттеді. Қазақ тілінің, компьютердің, орыс тілінің, шет

тілдерінің мамандары жиналып, бір нұсқаны жасады. Айналып келгенде, бәріміздікі сол бір нұсқа. Өйткені тіліміз біреу ғой.

Жас qazaq: Қысқасы, Үкіметке ұсынылған ұлттық нұсқа қаралып жатыр. Демек, соңғы шешім болады деген үміт бар ғой ...

Е.Қажыбек: Әлі қаралады. Бірақ Елордада бірнеше ұйымдардың да нұсқалары қаралуда.

Жас qazaq: Бәсеке неден туындап отыр?

Е.Қажыбек: Олар ұсынған нұсқаны екі жыл бұрын комиссияда қарағанбыз. Жалғыз ол емес, біз 300 нұсқаны қарадық. Арасынан 100 нұсқаны іріктедік. Одан 20 нұсқаға түстік. 10, одан соң 1 нұсқаны бердік. Мен былай айтайын: маман еместердің *(оларды жамандап отырған жоқпын)* ниеті, сөзсіз, дұрыс. Алайда тілдің заңдылықтарын білмей, тіпті қазақша ойламай, тілді күнделікті пайдаланбайтын адамдарға әліпбиді жаса деу — қиянат. Негізгі шешімді мамандар айтуы тиіс. Барлық қажетті қорытынды шешімдер кезінде жасалған. Ал маман еместермен жиналыс жасай берсе, одан түк шықпайды. Бір тілдің заңдылықтары тек бір нұсқаны қалап тұр.

Жас qazaq: Бұл мәселе кітапқа автор болуға таласқан адамдар секілді екен...

Е.Қажыбек: Адамдардың барлығының мінезі, ниеті бірдей болмайтын секілді жағдай. Бұл жерде біздің әліпбиіміздің авторы бар екенін айта кетелік. Ол — Ахмет Байтұрсынұлы. Ахандай тілдік ғылыми теорияны жасаған адам әлемде некен-саяқ. Қазақ тілінің грамматикасы, заңдылықтары соншалықты жан-жақты және терең зерттелген. Кезінде әлемдік деңгейдегі ғалымдар мұны амалсыз мойындаған. Сондықтан одан артық бірдене жасау мүмкін емес. Сол Аханның принциптеріне сүйене отырып, жасау керек. Мәселен, бір дыбысты бір таңбамен. Кейбіреулер ағылшын тілінде екі, басқа тілде үш таңбамен белгіленеді дейді. Ол дұрыс. Дегенмен, біздің тіліміздің табиғатына келгенде, бізде тек қана бір дыбыс, бір таңба болуы керек. Басқаша жасар болсак, жүйе бұзылады.

Жас qazaq: Біз Ахмет Байтұрсынұлы жасаған әліпбиден сәл алшақтап тұрмыз ғой...

2 мың адаммен құрылтай өткізу керек. Көреміз. Бірақ қиын екен деп қарап отырмаймыз ғой. Жұмыс істеп жатырмыз. Партиямыз тіркелмей қалған күннің өзінде, біз «ХАК қонақшылық қоры» болып жұмыс істей береміз.

Жас qazaq: Соңғы жылдары қоғамдық ұйым құратындар, партия немесе басқа да ұйымды тіркетіп, жұмыс істеп жүргендердің әрекеті «бизнеске» айналып кеткен сияқты. Мәселен, биліктен тапсырыс алады, сол ақшамен жылына бір-

екі рет жиналыс өткізіп қояды. Сайлау немесе басқа да саяси науқан кездерінде ғана бас көтеріп, пайда бола қалады. Содан кейін жоқ боп кетеді дегендей...

Т.Қожалиева: Біздің мақсат — парламентке бару емес. Немесе партия арқылы ақша табу деген мұратымыз жоқ. Өйткені, өз басым ақшаға тәуелді адам емеспін. Бизнес саласында үлкен жетістіктерге жеткен жанмын. Биыл 47 жастамын. 39 жасымда тұрмыс құрдым. Бір қызым бар. 39 жасқа дейін біраз белесті бағындырған әйелмін. Екі елде: Қазақстан мен Ресейде топ-менеджер болдым. Дүниеге әйгілі «Альянс» компаниясының топ-менеджері болсам. Ресейде 11 жыл жұмыс істедім. Күйеуге шыққанда ой-өрісім дамыған, біраз белестерді бағындырған, тәжірибелі, жан-жақты толыққан адам болдым. 26 жасымнан бері қоғамдық жұмыстарға белсенді араласып келемін. Бизнесіте ғана емес, саясатта да тәжірибем мол. Сондықтан, біздің партия құрудағы мүддеміз — ұсақ-түйек тиын-тебен немесе байансыз атак-абырой емес.

Әңгімелескен Жарас КЕМЕЛЖАН

«МАҚСАТ – ПАРЛАМЕНТКЕ БАРУ ЕМЕС»

Жас qazaq: Партия құру үй тігу емес қой. Жоғарғы жақтан рұқсат алу, тіркету, қаржы-қаражатын шешу керек дегендей. Мұның бәрінің «батасын» алған болсаныздар, артық-кем әрекет ете алмайтын, көп партияның бірі болып қалмайсыздар ма?

Т.Қожалиева: Партия құру деген онай жұмыс емес екен. Бұрынғы тәртіп бойынша 10 адамнан тұратын бастамашыл топпен барып, партияны тіркетуге рұқсат алуға болатын еді. Қазір олай емес. Биыл, 26 шілдеден бастап тәртібі өзгеріпті. Бастамашыл топтын өзіне мың адамның қолы керек екен. Сонда ғана партияны тіркетуге рұқсат аласын. Ары қарай не болатынын білмейміз. Бұрынғыдай 60 мың адам емес, 3 мың адаммен партия құруға болады дегенді естіп жатырмыз.

БЖЗҚ-да не жаңалық?

Халық арасында зейнетақы жоспарлау мәдениетін қалыптастыру және еңбекке қабілетті азаматтардың барлығын жинақтаушы зейнетақы жүйесіне тарту – Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының алдына қойған басты міндеттерінің бірі. Әрине, оны жүзеге асыру үшін ең алдымен көрсетілетін қызметтердің сапасы мен қолжетімділігін арттыру керек. Ал бұл заманауи технологияларды қолдануды талап етеді. БЖЗҚ бұл тұрғыда заман талаптарынан қалыс қалмай, өз жұмысында ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін кеңінен пайдаланып келеді. Соның арқасында Қордың көрсететін қызметтерінің барлығы дерлік электрондық үлгіге ауыстырылған.

Бүгінде Қазақстан бойынша БЖЗҚ-ның 16 облыстық және 2 өңірлік филиалдарында 215 бөлімше жұмыс істейді. Күн сайын осы кеңселерде 14 мыңға жуық операция орындалса, олардың шамамен 80 пайызы электрондық форматта жүзеге асырылады. Бұл ретте Қордың enpf.kz ресми сайты, ұялы қосымшасы, өзіне-өзі қызмет көрсету терминалдары қолданылады.

Манызды электрондық қызметтердің алғашқы легі Қор сайтында 2017 жылдың маусымында іске қосылған болатын. Соның арқасында отандастарымыз өздеріне қажетті зейнетақы қызметтерін үйден шықпай-ақ алуға қол жеткізді. Электрондық қызметтерді пайдалану бірер минут қана уақытты алады. Ал бұл баға жетпес құндылық – уақытты үнемдеуге мүмкіндік беретіні сөзсіз.

Дегенмен көп адам әлі де болса Қор мамандарына тікелей жүгінгенді жөн көреді. Олар әдетте кеңселерге жеке деректемелері мен зейнетақы шотынан ақпарат алу тәсілін өзгерту, зейнетақы шотынан үзінді көшірме мен зейнетақы шотының бар болуы туралы анықтама алу, мерзімсіз болып белгіленген мүгедектік, мұрагерлік және шетелге тұрақты тұруға кетуге байланысты зейнетақы жинақтарын алу мәселесі бойынша келеді.

ЖИНАҚТАРЫҢЫЗДЫҢ ЖАЙ-КҮЙІН ТЕКСЕРІП ТҰРЫҢЫЗ!

«Ақша санағанды жақсы көреді» деген сөз бар. Бұл ретте Қордағы жинақ ақшаны да үнемі қадағалап отыру қажет. Өйткені жеке зейнетақы шотындағы жинақтар оған ай сайын аударылатын жарналар мен инвестициялық табыс есебінен құралады. Жарналар уақытылы және қомақты мөлшерде аударылған сайын, жинақ ақшаның көлемі де, оған күн сайын есептелетін инвестициялық табыс та еселеніп түседі. Демек болашақта алатын зейнетақыңыз да қомақты болады. Осы ретте Қор Сізге шотыңыздан ақпарат алудың бірқатар ыңғайлы тәсілдерін ұсынады.

Қазіргі уақытта зейнетақы жинағы туралы ақпаратты:

– Қор кеңсесіне тікелей бару арқылы (*Қордың 215 дербес қызмет көрсету орталығы жұмыс істейді*);

– пошта байланысы арқылы (*үзінді көшірме салынған конверт әр жылдың басында салымшының Зейнетақымен қамсыздандыру туралы шарты немесе жеке зейнетақы шотын ашу туралы өтінішінде көрсетілген мекенжайына жолданады*);

– электрондық пошта арқылы (*зейнетақы жинақтарының жай-күйі туралы ақпарат салымшының шот ашу туралы өтінішінде немесе хабарлау тәсілін өзгерту туралы келісімде көрсеткен электрондық поштасына (таңдауына қарай: ай сайын, үш ай сайын, жарты жылда бір рет) жолданады*);

– интернет байланысы арқылы (*логин мен құпиясөз немесе электрондық цифрлық қолтаңбаның (ЭЦК) көмегімен, enpf.kz сайтының «Жеке кабинет» бөлімі және ұялы телефонға жүктелген ENPF ұялы қосымшасы арқылы*) ала алады.

Бұлардан басқа ЭЦК көмегімен e-gov.kz сайтының «Әлеуметтік қамтамасыз ету» – «Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры салымшысының

(алушысының) зейнетақы жинақтарының (инвестициялық кірістерін ескере отырып) жай-күйі туралы ақпарат беру» бөлімі арқылы да алуға мүмкіндік бар.

Әрине, осы тәсілдердің ішінде ең ыңғайлысы – интернет байланысы. Ол бүгінде салымшылар мен алушылар арасында кеңінен танымал болып жатыр. Өйткені ол шоттың жай-күйін кез келген уақытта, кез келген жерде жылдам алуға мүмкіндік береді.

Егер Сіз бұған дейін зейнетақы шотыңыз туралы ақпаратты жылына бір рет конвертпен алып келсеңіз, басқа тәсілді, оның ішінде интернет байланысын таңдаған жағдайда жеке басыңызды куәландыратын құжатпен Қордың жергілікті бөлімшесіне бір рет барып, өтініш берсеңіз болғаны. Сол жерде ұялы телефоныңызға ENPF мобильді қосымшасын жүктеп аласыз. Кейін логин

ҚОРДЫҢ МАҚСАТЫ – САЛЫМШЫҒА САПАЛЫ ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ

мен құпиясөзді (*пароль*) қолдана отырып, Қор сайтының Жеке кабинеті немесе телефоныңыздағы ұялы қосымшаға тіркеліп, шотыңыздың жай-күйін біле аласыз.

Бүгінде логин ретінде жеке сәйкестендіру нөмірі (*ЖСН*) қолданылады. Ал ЭЦК Халыққа қызмет көрсету орталығында беріледі.

БЖЗҚ – КОМПЬЮТЕРІҢІЗДЕ

Қордың Жеке кабинетіне тіркеліп, жүйеге енген соң, экранда жеке зейнетақы шотыңыз туралы барлық ақпаратқа қол жеткізе аласыз. Мұнда шотыңыздың ашылған күнін, шарттың нөмірі мен түрін, жиналған қаражаттың жалпы көлемін, ай сайынғы жарна мөлшерін, инвестициялық табыс көлемін көруге болады. Сонымен қатар қажет жағдайда осы Жеке кабинеттен жеке зейнетақы шотының бар болуы туралы анықтаманы, жеке зейнетақы шотын ашу туралы өтініштің нұсқасын компьютеріңізге көшіре аласыз. Бұдан басқа жеке деректемелеріңізді, мысалы, мекенжайыңыз немесе электрондық поштаңыз өзгерген жағдайда, Қордағы жеке деректеріңізге өзгерістер енгізу мүмкіндігі қарастырылған. Қала берді зейнетке шығуыңызға қанша уақыт қалғанын да осы жерден көруге болады. Ал болашақ зейнетақыңыздың болжамды мөлшерін білгіңіз келсе, осындағы Зейнетақы калькуляторының батырмасын басып, анағұрлым дәл көрсеткіштерге қол жеткізе аласыз. Мұнда тиісті нысандарға қажетті сандар автоматты түрде көрсетіледі. «Есептеу» түймесін бассаңыз, «пессимистік», «реалистік» және «оптимистік» деп аталатын үш сценарий бойынша зейнеткерлік жасқа толған кезде алатын ай сайынғы зейнетақыңыздың анағұрлым дәл мөлшері көрсетіледі.

Айта кетелік, зейнетақы калькуляторы Қор сайтының «Электрондық қызмет көрсету» бөлімінде де қолжетімді.

БЖЗҚ – ҰЯЛЫ ТЕЛЕФОНЫҢЫЗДА

БЖЗҚ осыдан 5 жыл бұрын ұялы телефонға тегін жүктеп алып, қолдануға болатын «ENPF» мобильді қосымшасын әзірлеп шығарды. Ол Қордың бірқатар маңызды қызметтерін осы телефон арқылы пайдалануға мүмкіндік береді. Қосымшаға кіру үшін жеке сәйкестендіру нөмірі мен құпиясөз немесе ЭЦК қолданылады.

Мобильді қосымшаның басты экранында: жаңалықтар, жеке кабинет, бөлімшелердің мекенжайлары, Қор туралы ақпарат пен ағымдағы көрсеткіштер және болжамды зейнетақы калькуляторы бөлімдері көрсетілген.

Ұялы қосымшаны Android және iOS базасында жұмыс істейтін кез келген смартфон немесе планшетке тегін жүктеп алуға болады. Пайдаланушыларға ыңғайлы болуы үшін бұл қызмет қазақ және орыс тілдерінде жұмыс істейді. Салымшылар ENPF ұялы қосымшасы арқылы: зейнетақы шотынан үзінді көшірмені, зейнетақы активтері бойынша ағымдағы көрсеткіштерді, шарттардың деректемелерін, жаңалықтарды, Қор филиалдарының телефондары мен мекенжайларын көре алады. Таяуда олардың қатарына: болжамды зейнетақы калькуляторы, онлайн-бот және халықтың әлеуметтік осал топтарына өтініш

ҚОР САЙТЫҢДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҚЫЗМЕТТЕР

Бүгінде Қордың байланыс арналары қарқынды дамуда. Жеке кабинетті қоспағанда Қор сайтында: «Кері қонырау шалуға тапсырыс беру» бөлімі арқылы тапсырыс беруге, «Өтініш жіберу» арқылы өтініш жазуға, «Онлайн кеңес беруші» арқылы Қордың байланыс орталығына хабарласуға, зейнетақы қызметтерін үйде алу үшін «Халықтың әлеуметтік осал топтары үшін электрондық өтініш беру» арқылы Қор маманын үйге шақыруға тапсырыс беруге, «Жеке зейнетақы шотынан үзінді көшірмені е-mail арқылы алу» бойынша қажетті кезеңді таңдай отырып, үзінді көшірмені электрондық поштаныңа жіберуге және «Ерікті зейнетақы жарналары есебінен (*өз пайдасына*) зейнетақымен қамсыздандыру туралы шарт жасау» бөлімі арқылы шот ашуға болады. Бұдан басқа «Ұялы қосымша» бөліміне кіріп, Қордың ұялы қосымшасын телефоныңызға жүктей аласыз. Сонымен қатар Басқарма Төрағасының Блогы арқылы Қор басшылығына тікелей сұрақ қойып, толыққанды жауап алуға болады. Бұдан басқа салымшылар мен алушылар кез келген уақытта Қордың байланыс орталығының 1418 тегін нөміріне қалалық және ұялы телефоннан хабарласып, жинақтаушы зейнетақы жүйесі мен

Қор қызметі туралы қажетті ақпараттарды, сондай-ақ көрсетілетін қызметтер мен зейнетақы заннамасы бойынша кеңес ала алады.

Айта кетелік, зейнетақы шотынан ақпарат алудың электрондық тәсілдері салымшылар мен алушылар арасында барған сайын танымал бола түсуде. 2019 жылдың 1 қазанына қарай зейнетақы шоты туралы ақпаратты электрондық жолмен, яғни электрондық пошта және ин-

тернет-байланысы арқылы алатындар саны – 6,5 млн адамға жуықтады. Бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 10 пайызға артық.

Қордың жоғарыда атап өтілген барлық байланыс арналары салымшыларға қашанда қолжетімді.

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР

Қашықтан байланысу арналарын дамыту уақытты үнемдеп қана қоймай, сонымен қатар қазіргі жастарды да жинақтаушы зейнетақы жүйесіне тартуға септігін тигізеді. Ал олар әлеуметтік желілердің белсенді пайдаланушылары екені белгілі. Сәйкесінше Қордың «Одноклассники», «Facebook», «В контакте», «Twitter» және «Instagram» әлеуметтік желілерінде ресми парақшалары жұмыс істейді. Қазіргі уақытта оларға жазылушылардың жалпы саны 40 мыңға жуықтады.

ЖАҢА СЕРВИСТЕР

Қашықтан көрсетілетін қызметтерді жақсарту мақсатында БЖЗҚ өткен жылы «WhatsApp» және «Telegram-бот» мессенджерін іске қосты. Алғашқысы бойынша +7 777 000 1418 нөмірі арқылы хабарласып, сауалдарыңызды жазып, менеджерге жолдай аласыз. Сізге артыныша жауап беріледі. Ал Telegram жүйесіне ену үшін арнайы жолаққа «enpfbot» кодын жазу керек. Ол қажетті ақпаратты алуға, қысқаша үзінді көшірмені электрондық поштаға жіберуге, Жеке кабинеттің паролін қалпына келтіруге, Қор жаңалықтарымен танысуға және оның бөлімшелерінің мекенжайын білуге мүмкіндік береді. Таяуда Телеграм-бота жана қызмет іске қосылды. Ол «Оператормен байланысқа шығу» деп аталады. Егер роботтан алған жауапқа көңіліңіз толмаса, сауалыңыз автоматты түрде кеңесшіге жолданады. Айтпақшы, телеграм-бот арқылы үзінді көшірме алу үшін шоттан ақпарат алудың интернет-байланысы тәсілін таңдауыңыз керек.

Бүгінде БЖЗҚ-ның мессенджер-арналарын күн сайын 10 мыңнан астам адам пайдаланады. Бұл Қордың электрондық қызметтерінің танымал екендігін көрсетеді. Салымшылар өтініш берудің осындай форматтарын жиі пайдалануда. Мұның өзі БЖЗҚ боттарының ыңғайлы әрі көп атқарымды екендігін білдіреді.

Қорыта келе айтарымыз, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры салымшының жинақтаушы зейнетақы жүйесіне қатысқан бүкіл кезеңі – жеке зейнетақы шотын ашқан күннен бастап, зейнетақы төлемдерін алған күнге дейін оған онлайн тәртібінде қызмет көрсетуге қашан да дайын.

Айдос ҚҰСАЙЫНҰЛЫ

Инфографика

ҚАЗАҚСТАН–РЕСЕЙ: САУДА АЙНАЛЫМЫ

ИМПОРТ

\$ 250, 9 млн ←

\$ 188,1 млн ←

\$ 141,5 млн ←

\$ 140 млн ←

→ ЖЕҢІЛ АВТОКӨЛІК

→ ЖАНАР-ЖАҒАРМАЙ

→ ТЕМІР ҚҰБЫР

→ КӨЛІК ДӨҢГЕЛЕГІ

Өмірдің өзінен...

Жұмыста отырған едім. Кенет қалта телефоным шыр етті. Тұтқаның арғы жағындағы дауыс: — Макпал, қалайсың? Мен ғой Назира әпкең (*ред.: есімі өзгертілген*) — Иә, әпке таныдым ғой, тыныштық па? — Мені, бір келіншек алдап кетті, «онлайн дей ме, кредит дей ме» сен журналиссін ғой көмектесші, қайда шағымдансам болады? — Әпке түсінбедім, асықпай жәймен түсіндіріңізші, — дедім. Сөйтсем, оқиға былай болған. Әпкем Алматыдағы ірі базардың бірінде киім-кешек сатады. Шыны керек, айына төлейтін қаражаты да қомақты. Қуықтай жерге — 150 мың тенге. Қысылып-қымтырылса да, сауданың

кеткен әпкем маған қонырау шалып, көмек сұрауды жөн көріпті. Әпкеме «тек сабыр етіңіз, полиция бөлімшесіне шағым түсір» деген кеңес қана беру қолымнан келді. Бұл оқиға осыдан екі апта бұрын болған еді. Ақыры, бір күні ұсталар деген оймен жаналықтарды көруден де жалықпадым. Сөйтіп жүргенде, Медеу ауданының полицейлері 269 онлайн несиені үшінші тұлғаға рәсімдеткен алаяқ әйелдің суретін туралы көріп қалдым. Бірден әпкеме хабарласып, әлгі әйелдің суретін көрсеттім. Әпкем ол әйел емес сияқты, ол қыздың шашы сары түске боялған, әдемілеу келген деп бой бермеді. Сөйтсек, келіншек бірнеше рет түрін өзгертіп, қулық әрекетін жалғастыра берген.

ӘПКЕМДІ
АЛДАП
КЕТІПТІ...

басы-қасында жүргеніне біраз жыл болды. Жаздың ыстығы мен қыстың суығына да қарамайды. Қараңғы түскенше қара базарда тұрады. Жолдасы да әр жұмыстың бір басын шалады. Екі қызын ешкімнен кем қылмай өсірудің қамымен жүр. Жакында әпкеме бір сұлу келіншек келіп, біраз киім сатып алғысы келетінін айтыпты. Саудасының жүретініне

Алматы қалалық полиция департаменті хабарлағандай, Медеу аудандық полиция басқармасының бастығы Болат Тотыбаевтың айтуынша, әккі келіншек Алматыдағы ірі базарларда әрекет еткен. Ол: «Алаяқ келіншек өз ойын арнайы құрған кесте бойынша жүзеге асырған. Ол сатушыны алдымен төлейтін қолма-қол ақшасының жоқтығына сендірген. Ал

қуаңған әпкем келіншекке біраз жеңілдік жасапты. 25 мың тенгеге бірнеше көйлек, тіпті қысқы күртеше алған әлгі келіншектің төлеуге 10 мың теңгесі жетпей қалады. Уақытша 15 мың теңгені әпкемнің қолына ұстатып, қалғанын картамен төлейтінін, банкоматтан алып үлгермегенін айтады. Сылан қакқан сұлу келіншектен күдік тудыратындай ештеңе байқамаған әпкем карта нөмірі мен өзінің жеке куәлігінің суретін әлгі келіншектің нөміріне уатсап арқылы жібереді. Арасы жарты сағаттың ішінде әпкеме 50 мың теңге аударылады. Бір қызығы, әпкемнің қалта телефонына өзге банктен аударым ретінде 50 мың теңге түседі. Сол сәтте әлгі келіншек жетіп келіп, «сізге байқамай 50 мың теңге жіберіп қойыппын, 10 мың теңгесін алыңыз да, қалғанын маған аудар салыңыз» деп өзінің телефон нөмірін айтады. Әпкем қуаңнан келіншектің есепшотына 40 мың теңгені әп-сәтте аудар салады. Сол күнгі қуанышында шек болмай, әпкем әмиянын толтырып үйіне қайтады. Бәленің бәрі осы оқиғадан тура 30 күн өткеннен кейін басталыпты. Өйткені әпкеме «сіз онлайн несие алдыңыз» деп шағын несие беретін қызметкерлер қонырау шалады. Төлемесе, соманың екі есеге дейін өсетінін айтыпты. Сол күннен бастап мазасы

Макпал НОҒАЙБАЕВА

Көлік жөндейтін жерде тұрғанбыз. Бір жігіт «Көлік жүрсө керік, жүрмесе өлік» деген аталы сөз бар. Өте дұрыс айтылған» деп ұрып тұр. Жылқының жорғасын ғана таңдап мінітін атам қазақ «Москвич» пен «Жигулидің» өзіне мұнда ғана мінбеді ме? Қазір ғой, темір тұлпарды таңдап, көңіліміз қалғанын сатып ала аламыз. Бірақ, бұзылып қалса, әлгі көліктің мықтылығынан да пайда жоқ. Өзің жөндей алсаң жақсы, жөндей алмасаң жөн білетіндерге амалсыз апарасың. Біз де сөйтіпті. «Тойото-Королланы» бір күн жөндетуге тастап, жұмысқа көпшілікпен бірге жолаушылар автобусына отырдық.

Алматыда таксиден көп нәрсе жоқ. Қолыңды көтеріп әуре де болма. Жол жиегіне шықсаң, өздері келіп ұрынады. — Такси керек пе? — Жок. — Онда неге жолда тұрсың? Құдай-ау, қара жолдың шетінде тұруға да мүмкіндік жоқ. Такси демекші, қазіргі жастардың көлік тоқтатқаны да қызық. Көздері телефонда. Сұқ саусақтың ұшын ғана көтеріп тұрады. Егер сол саусақты байқап қалмасаңыз, олардың неге тұрғанын да түсінбей қаласыз.

Баяғыдай қолыңды аспанға көтеріп, көлікке қарап сілтейтін кез арманға айналған. Бір жолы курстасым — Әлімжан досым Әл Фараби даңғылында марқұм, ақын Сағынғали Сейітовтің қалай такси тосқанын айтып күлдіріп еді. Жол жиегінде тұрған ақсақал екі саусағының арасына бір сом қыстырып алған екен. «Рвани некошеш, рвани некошеш?» деген ақынның айқайын алғашында ешкім түсінбепті. Сөйтсе, ол кісі көліктерге «рубль не хочешь?» деп айғайлап тұр екен. Ол кезде мәдениет жоғары ма, әлде такси аз ба, әйтеуір сары шал ұзақ тұрыпты. Аялдамаға бет алғанда осы оқиға есіме түсті. Момышұлы мен Шалаяпин көшелерінің қиылысы біраз автобустың соңғы аялдамасы. Сондықтан да болар, ол жерге барсаң, қай көлікке мінірінді білмей басың қатады. Жүргізушілердің барлығы бастық. Бір-біріне сілтейді. Одан да бір аялдама төмен күткен жақсы. Сол жерге келетін көлік жүргізушісінен ғана ештеңе сұрамайсың, ол да момақан.

Сағат тілі таңғы сегіз болмаса да иін тірескен автобус енгітіп келіп тоқтады. Алдыңғы есіктен мінген бойда шопыр жігіттің жанынан алыс кетпеуді жөн көрдік. Өйткені қысылып-қымтырылып ортаға өткенімен, ол жакта өзінді ешкім күтіп тұрмағанын білесін. Қалта телефондарына қадалған жастар орын берсе жақсы, бермесе ше?

Автобус ауыр қозғалды. Тағы бір-екі аялдамадан кейін ауа тарылып, бір-екі кісінің жүрегі шыдас бермей түсіп қалды. — Жолақысын төлеуді ұмытпаңыздар! — Балам, мына карточканы ұрып жіберші? — Ұрмақ тұрмақ өлтірем ғой, апа! — деп қояды қисынсыз әзіліне мән бермеген жас жігіт. — Ортаға жылжыңыздар, есіктің алдына тұрмаймыз, жолақысын уақытында төлейміз... автобустың жүргізушісі тыным табар емес.

Сол арада «Айналайын, аялдаманы айта отыршы?» деген дауыс құмығып естілді. — Аялдаманы айту — біздің міндетіміз емес. Ол үшін жалақы төлемейді. — Енді кімнің міндеті? — Білмеймін, шаруамыз жоқ. Жаныңыздағы кісілерден сураның? Сол арада алдыңғы есіктен мінген билет тексеруші жас жігіт, міне, қалды. — Картішкелеріңіз бен билеттеріңізді көрсетіңіздер?

Ортадағы таныс дауыс қайта шықты. — Әй, канторелер ана жүргізушіге айт, аялдаманы айтып отырсын, не өзін айт? — Аға, ол менің шаруам емес. Жүргізуші басқа, мен басқа? — Сонда неге ақша алып отырсыңдар? — қария қатты қапа болды. — Бастықтарына барамын, көресіндер әлі... — Бастық бірдеңе шешетін секілді. Жүйкесін жұқартпай-ақ, жанындағы кісілерден қай жерде келе жатқанын сұрамай ма? — Жүргізуші маған қарады, мен далаға қарадым. Шын мәнінде, жүргізуші аялдаманы хабарлап отыруға міндетті ме? Бұл сұраққа жауап іздеу керек екен. «Билет алуды ұмытпандар» деп айқайлағанды білгенде, аялдаманы айта салу неге қиын? Айтпақшы, жүргізушілердің «билет алыңдар» деп жанұшыратын жөні бар. Алматыда тегін жүруді жақсы көретіндер жетіп артылады. Тіпті тұрғындардың арасында мектеп оқушыларының, студенттердің, тіпті зейнеткерлердің жеңілдігін пайдаланатын қулар көбейіп кетіпті. Жакында бір тексеру шаралары барысында алматылықтардың 30 пайызы осындай «мүмкіндікті» пайдаланатыны белгілі болды. Сұмдық қой!

— Келесі аялдама — Жарокова... — Бауырым, қазақша — Жароков. Жарокова десең, еркекті әйелге айналдырасың. Біз бүкіл айтулы азаматтарымызды әйелге айналдырып біттік, — ортадағы тіл жанашыры тағы бір айқайлап қойды. Алдыңғы жакта тұрған екі жігіттің бірі аяғы ауырды ма, әлде... есік жанында бұрышта тұрған биіктеу темір белдемшеге отырды. Бұл шаршап тұрған жігіт ағасына жақпай қалды. — Түс орнынан, бұл әкеннің үйі емес. Қоғамдық көлікте бұлай отыруға болмайды, — деді ашуға булығып. Жас жігіт те көкпептің өзі екен. Бұл етпеді. «А мне нравится» деп міз бакпады. — Саған не айтып тұрмын көргенсіз? Мына темір сынса, сен төлейсің бе? — Это не ваша проблема? — Әх, қазір жастарға жөн айтып не керек? Бәрібір тындамайды, — жүргізуші ернін жиырылатты. Былай қарап тұрсаныз, бұл шынында да кімнің проблемасы. Жөнін айтып жатқан кісіге

«көмектескен» ешкім болмады. Ана жігітке «сенікі дұрыс емес» деген пенде жоқ. Айтылған сөз айтылған жерде қала берді. Тым болмаса, әңгімені мазакқа айналдырайын деп жас жігітке: — Автобуста аяғың ауырса, неге жеңіл көлік алмайсың? — дедім. — Ақша жоқ. — Несиеге ал. — Қарызға батамын ғой...

— Жұрттың баласы батпай-ақ аман жүр ғой. Автобуста үлкен кісілермен жағаласқанша машинада өзіммен өзін отырасың... — Аламын, шалдардан солай құтылмасан болмайды. Өттеген-ай, әлгі жігіт әкесінің де, өзінің де шал болатынын білмейтін секілді. «Болар бала он бесінде баспын дер, болмас бала отызында жаспын» деген осындайда айтылса керек-ті. — Ақшаны СМС-пен төлеуге бола ма? — есікке кептеліп қалған жігіт шопырға дауыстады. — Ол жағын білмедім. Бізде СМС деген жоқ, — деді. — Онда телефон нөміріңізді айтыңыз, соған аударамын. — 150 теңгені толық аудар. Кеше бір жігіт 100 теңге төлеп кетіпті. Билет тексеруші кірсе айт, билет беремін. Болмаса, тұра бер. Соның арасында рульдің жанында жабысып тұрған телефонымен әлдекімге қонырау шалған жүргізуші:

— Қай жерде келесің? Ана біреу мал екен. Сонғы аялдамаға бірденеден құр қалғандай жетіп келді. «Жүр де жүр» деп жанымды алды. Амалсыз жүрдім. — — Кешіккен минуттарымды жолда қайтарып аламын... Мына автобус жолағы жақсы болды ғой. Аныратамыз қазір... Автобуста сөйлесіп отырып, бағдаршамның жасыл жанғанын білмей қалған жүргізушіні оятқандай болып «жүр, жүр» дедік. Басын көтерген ол газды барынша басты. Жолағы түгілі көпшілік көлік жүретін жолаққа да бірнеше рет шығып, троллейбустан озған ол ауыр күрсінді. — Міне, аға күнде осы ғой. Жұртпен бір, жолмен бір жағаласасың. Қыдыратын да, бала-шағаға қарайтын да уақыт жоқ. Жүйкем жұқарып кетті. Қымбат көлік мінген байлар болмаса, бізде адам секілді тынығу деген атымен жоқ. Ақша жетпейді. Ақша таппасаң, әйеліне жексұрын боласың. Жолаушылар көлігі Абай көшесімен келіп, Желтоқсан көшесіне бұрылғанда

ызындаған дыбыс шыға бастады. Руль үстіндегі шағын әйнек астынан қызыл жарық жанып өшіп, әлденені көрсетіп тұр. Танысына телефон шалған шопыр жағдайды айтты. Арғы жактағы әріптесі де ондырмады-ау, «бәрі түк білмей» деп телефонды орнына қойды. Мен түсуге дайындала бастадым. — Аға, мына жарық неге сөнбей тұр? Білмейсіз бе? Ішімнен «сұрайтын адамды тапқан екенсін» дедім. Жеңіл көлік пен ауыр көліктің айырмашылығы жер мен көктей емес пе? — Ол жағын білмедім. Бірақ мендегі көлікте отырып көп сөйлесен, телефонмен сөйлессең, қызыл жарық жанып, ашы дыбыс шығады, — дедім. — Қойыңызшы? Ондай да көлік бар ма? Білмедім, мендегісі сол!

Аялдамадан түсіп қалдым. Өзімнің шаршап қалғанымды сонда сезіндім. Әлгі жолаушылар автобусы сілкініп алып, жұтқына жөнелді. Ол 500 метрдей жерге кетіп қалғанда, тағы бір №92 автобус аялдамаға тоқтамай өте шықты. Құстай ұшып барады. Бір аламанға қатысып жатқандай. Бұлар қайда асығады екен сонда!

Жолдасбек ДУАНАБАЙ

Аймақ

(Басы 1-бетте)

Себебі облыс дикандарының көпшілігі көктемгі егісті кеш бастады. Арпа алпыс күнде, бидай тоқсан күнде піседі. Егін орағына дейін бидай түгiлi арпанын өзi пісіп жетіле қоймады. Көктемде де он екі күн дәл егіс кезінде жауын жауды. Егісті ойдағыдай аяқтауға ірі шаруашылықтар болмаса, шағын шаруа қожалықтарының қауқары жок. Техника күші жетімсiз. Киындық осы арада туындайды. Кеш ексе, күздің жауын-шашынды кезіне ұрынбақ. Ендi не iстеу керек? Біздің ойымызша, жылда осындай тауқымет шеккенше, шағын шаруашылықтарды біріктіріп, машина-трактор стансасын ашса. Ол машина-трактор стансасы шағын шаруашылықтардың егін алқаптарын белгіленген бағаға сәйкес жинап берсе. Әйтпесе қазір қарызға батып отырған шаруашылықтар бірер жылдан соң мүлде тұралап қалуы мүмкін. Ал, машина-трактор стансасы өзінің техника паркін шаруашылықтардың төлемакысы арқылы жаңартып отыраp еді. Көктемгі егіс те, күзгі егін орағы да дәл осылай ұйымдастырылса, алтын астықтың ысырабы да азаяр еді. Бұл мәселені жергілікті жер, әрине, шеше алмайды. Сондықтан, Үкімет деңгейінде қарастырса деген ұсыныс бар.

Облыстың 16 ауданы Елорданы азық-түлікпен қамтитын азық-түлік белдеуіне енгізілген. Белдеудегі шаруашылықтар азық-түліктің кейбір түрін 100 процентке жакын Елордаға тасымалдап, астаналықтардың дастарханына береке бітіріп отыр. Ен олқы тұсы — ет өнімдерімен қамтамасыз ету. Өзіндік құны төмен ет — жылқы еті.

Ауыл шаруашылығы басқармасының деректеріне қарағанда, облыстағы жылқы саны екі жүз мыңнан астам. Оның 43600-і әркілі ауыл шаруашылығы құрылымдарының еншісінде. 50700-ге жуығы шаруа қожалықтарында. Мал сүмесімен күн көретін малсақ қауым 107 мың бас жылқы бағып отыр. Егер бір жылқыға белгіленген мөлшерге сәйкес 8 гектар жер қажет болса, кәдеге аспай жатқан жерде әлі қанша жылқы өсіруге болар еді.

Нұр-Сұлтан қаласын азық-түлікпен қамтамасыз ету белдеуіндегі облыс астана тұрғындарының қажеттілігін 33

процент қана қамтамасыз етіп отыр. Таратып айтсақ, 28,6 мың тонна ет өнімі сауда сөрелерінде сатылған. Рас, өткен жылғы сәйкес мерзіммен салыстырғанда 0,6 мың тонна өсім бар. Солай бола тұра, әлі де ішкі мүмкіндік сарқа пайдаланылып отыр деп айта алмас едік. Бір қарағанда, мал басы көбейсе, бағасы да арзандар еді. Арзандамаған күннің өзінде бұрынғы бағаны ұстап тұруға әбден болар еді.

Жылқы етінің өзіндік құны арзан. Олай болатындығы, қыс жайлы жылдары төрт түліктің төресі қара оты тұнып тұрған жайылымдарда тебіндеп-ақ шығады. Қара малды алты ай жемдеп бағу керек болса, жылқының жөні басқа. Ендi неге жылқы

үшінші жылы ғана кәдеге аспай жатқан жерді қайтарып алады. Бірақ, бұл жерде мынадай түйткіл бар. Егер жердің 25 пайызын пайдаланса, онда ешкім де қарсы уәж айта алмайды. Заң солай. Жерден айырылмау

үшін ауыл шаруашылығы құрылымдары 25 процентке сәйкес келетін малды екінші жылы сатып алса, барлығы дүп-дұрыс болып шығады. Бірақ, шынтуайтында, қаншама жер игілікке жарамай жатыр. Сондықтан, бұл арадағы тығырықтан шығар төте жол — жер туралы заңды жетілдіру.

Екінші бір

колындағы малдың тұқымын асылдандыруға әжептәуір әсер етіп еді. Ол зауыт жабылғалы қашан?.. Әзірге асыл тұқымды жылқы зауытын ұйымдастыру жоспарда жоқ. Спорттық

отырып, келенсіздіктен шығуға болар. Асыл тұқымды айғырға мемлекет тарапынан 100 000 теңге субсидия төленеді.

Жылқының тиімді екендігін аңғарғандар да бар. Қазір облыстағы 47 шаруашылық жүздеп, мыңдап жылқы бағып отыр. Оларда да ішінара түйткіл кездеседі. Осы арадағы сәйкессіздікті қараныз, кей шаруашылық туырылған жерді

тусыратып бос ұстаса, мал бағамын деп ұмтылып тұрғандарда жайылым жоқ. Бұл проблема әсіресе, ірі елді мекендердің, Көкшетау қаласы мен Нұр-Сұлтан қаласы жанындағы аудандарға тиесілі.

Облыста қара мал өсіруді дамыта алсақ, ет молшылығын жасауға әбден болар еді. төрт түліктің ішінде мүйізі көкке жеткізіле дәріптеліп тұрғаны да қара мал. Мал тұқымын асылдандыру ірі шаруашылықтардың ғана мандайына жазылған несібе. Ал, ел ішінде мал сүмесімен күн көріп отырған жұрт баяғыдай тұқымы азған түлікке тәуелді. Мәселен, жергілікті тұқымды малды екі қыстатып шығару керек. Осы арада сәл ғана есепке жүгінелік. Бір қара малды екі қыстату дегеніміз, төрт тіркеме шөп, төрт тонна жем. Бір тіркеме шөбіміз 30-35 мың теңге. Ал, биыл жемнің бір тоннасы 40-50 мың теңге шамасында. Сонда оншалықты өнім бермейтін жергілікті тұқымды қара малды

ҰН ҚЫМБАТ, ЕТ ТАПШЫ

саны өспей отыр?! Мәселенің мәнісі мынада. Алдымен ірі ауыл шаруашылығы құрылымдары мал басын көбейтуге құлықсыз. Олар мехнаты көп мал бағудан, көктемде егіп, күзде орып алатын астықты қолайлы көреді. Әрі қара мал сияқты емес, жылқыға субсидия төленбейді. Ет өндірісе де, қымыз өндірісе де. Мұндай құрылымдар белгіленген тәртіп бойынша егістік жермен бірге жайылым, шабындықтарды да алады. Бірақ, бос жатыр. Жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер мен шаруа қожалықтарының иелігіндегі барлық аумақтың 28 пайызы ғана пайдаланылуда. Нақты дерек келтіретін болсақ, 1 миллион 600 мың гектар тиімді пайдаланылмай отыр.

— Алдымен Жер кодекcін жетілдіру қажет, — дейді ауыл шаруашылығы басқармасы басшысының орынбасары Қасым Итқұсов. — Облыстық прокуратура жер жайын тексеріп, 1 миллион 600 мың гектар жердің пайдаланылмай жатқанын анықтады. Жаңағы шаруашылықтар өздеріне тиесілі жайылымдарды пайдаланбайтын болса, бір жылда ресми тексеріс жүргізіліп, акт жасалады. Екінші жылы осы жағдай тағы қайталанса,

мәселе — мал тұқымының азып кетуі. Қара малды қиырдан алдырып асылдандырып жатырмыз. Ал төрт түліктің төресі саналатын жылқы малы мұндай жақсылық көріп

отырған жоқ. Облыстағы екі жүз мыңнан астам жылқының 3709 басы ғана асыл тұқымды. 1951-і жебе, 1153-і мұғалжар, қалғаны көшім жылқылары. Ауылдағы ағайын асыл тұқымды айғырды қандай алу керек екенін де білмейді.

Ертеректе жалпақ жұртқа жақсы аты мәлім болған №47 жылқы зауыты халықтың

бағыттағы жүйріктерді бағып отырған бірер шаруашылық қана бар. Бірақ бізге қазіргі керегі етті тұқым. Көршілес Ресейдің ауыр салмақты айғырларын әкеліп, бағымдағы жылқының сапасын жақсартуға талпынып жатқандар бар екен. Мәселен, «Сивка-бурка» жылқы шаруашылығы. Малсақ қауымның айтуына қарағанда, бір ғажабы тұлғасы таудай, ауыр салмақты Ресей жылқысы үйір ұстамайды. Тиімділігі тұқымы азып бара жатқан жергілікті жылқымен будандастырғанда, салмағы артпақ әрі сүті де майлы, қою болып, жақсарай екен.

— Жылқы тұқымын асылдандырудың жайы былай, — дейді басқарма басшысының орынбасары. — Мемлекет тарапынан үйірге салатын айғырға субсидия төленеді. Тек жекеменшікке емес, заңды құрылымға. Бәлкім, ауыл тұрғындары бірігіп, өздеріндегі жауапкершілігі шектеулі серіктестік бола ма, жоқ, әлде шаруа қожалығы бола ма, келісіп

бағып, кімнің көсегесі көгерер дейсіз. Өнебір жылдары жұрттың колындағы мал тұқымын жақсарту үшін асыл тұқымды бұқаларды табынға қосу тәртібі біршама реттелген тәрізді болып еді. Соңы сұйылып кетті. Буы бұрқырап, әлдене іздеп, өкіріп-бақырған бұқаны кімнің баққысы келсін?!

Біздіңше, астананы арзан етпен қарқ қылу үшін ең алдымен жергілікті жұрттың колындағы мал тұқымын асылдандыру керек. Екінші бір мәселе, малды сатып алып, ұқсату жайы. Қазір алыс аудандардағы пышақ көтеретін малды тірідей салмағын 500 теңгеден, ет күйінде 1000 теңгеден ғана алады. Демек, жарты бағасы ғана. Енбек мал өсіргендікі болғанымен, қызығын көлденең саудагер көріп жүр.

Астананың аузынан ақ май ағызу үшін осы мәселелерді қолға алсақ, жағдайымыз көп-көрім жақсарып қалар едік.

Байкен КӨБЕЕВ,
Ақмола облысы

Сандар сөйлейді

АҚМОЛА
ОБЛЫСЫ
11

АТЫРАУ
ОБЛЫСЫ
11

ҮШ АУЫСЫМДЫ
МЕКТЕП

АЛМАТЫ
ОБЛЫСЫ
34

ШЫМКЕНТ
ҚАЛАСЫ
19

НҰР-
СҰЛТАН
ҚАЛАСЫ
8

АҚТӨБЕ
ОБЛЫСЫ
14

ЕЛІМІЗ
БОЙЫНША
125

Естелік

Жазушы Мамытбек Қалдыбайдың есімі жұртшылыққа жақсы таныс. Әсіресе

қаламгердің халқымыздың біртуар азаматтары туралы естеліктері оқырман қауымды қызықтырмай қоймайды. Ол кісінің екінші дүниежүзілік соғыстың даңқты жауынгері, әскери қолбасшы Бауыржан Момышұлының інісіндей болып кеткені белгілі. Батырымен бірге жүрген жылдарды қаттап қағазға түсірген Мамытбек ағамыз бірден-бір бауыржантанушы ғалым десек те болады. Бүгін біз жазушының ақ қағазға түсірген естеліктерінен үзінді жариялап отырымыз.

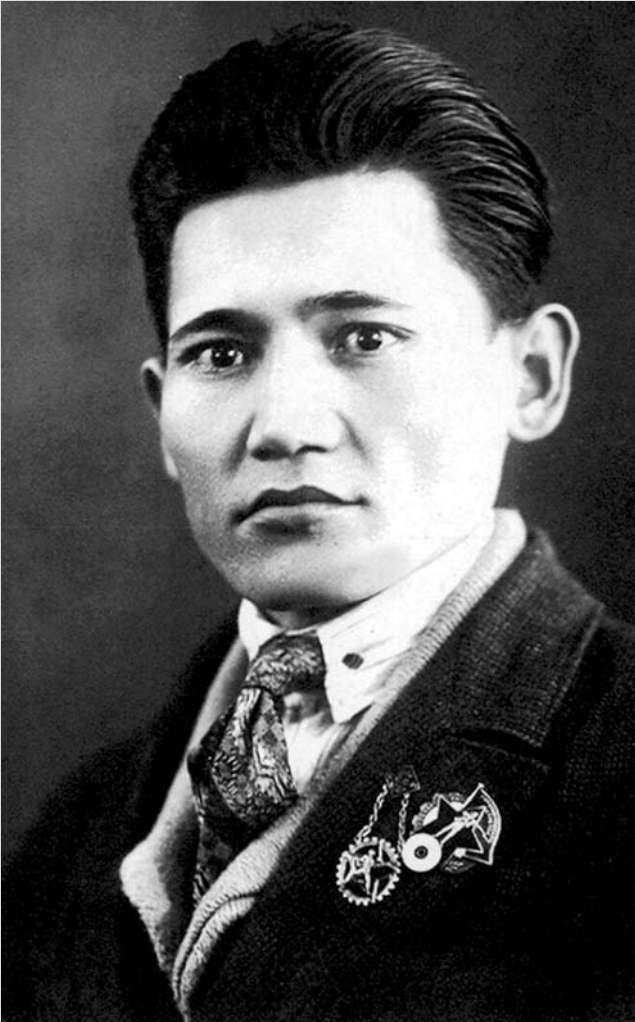
КЕКШІЛДІК

Телефон тұтқасын көтердім. — Халінді білейін деп едім, — деген Баукеннің дауысын танып, түрлі шаруадан қолым босамай, көптен бері хабарласа алмағанымға ыңғайсызданып қалдым. Ол кісі амандық-есендік біліскен соң: — Өлген адамды қазақ «қайтты, опат болды, немесе өмірден озды» дейді. Басқа да атаулар жеткілікті, — делі аздап шамдана сөйлеп. — Соңғы кезде журналистер көзін жұмды деп сандырақтағанды шығарды. Адам құм кірсе де, ауырса да, ұйықтаса да көзін жұмады. Өмірден озды мен көзін жұмды дегеннің мағынасы екі басқа емес пе? — Иә. — Неге журналистер көгілдір экранда да, радиода да өлген адам туралы хабарлағанда үнемі көзін жұмды дейді? — Солай сөйлеу дағдыға айналып кетті. — Қазақтың тілін өзгерту — қиянат. Құм кіргенде, не ұйықтағанда мен көзімді жұмам. Бұл табиғи нәрсе. Қайтыс болған адамды көз жұмды деген журналистерді өртеуіміз керек шығар. Ол топқа сені қосамыз ба, қоспаймыз ба? — Қоспай қоя тұрыңыз, — деп мен күлдім.

өтісін қайтарып алды дегені барып тұрған — сауатсыздық. Еврей халқы ешкіммен кектескен жоқ. Сондықтан тірі келе жатыр. Әлде еврейлер пәлен елге шабуыл жасап, пәлен халықты қырды дегенді есіттің бе? — Жок. — Онда неге ана ақымақ журналистің сөзіне сеніп отырсың? — Мен сенгенім жоқ, Бауке. — Бас көтерген еврейлердің бәрі жиналып, түк өспейтін құмның үстін көгалдандырып, бау-бақша егіп, жемісін жеп отыр.

ҮНДЕЙ АЛМАДЫМ

— Иран-Ғайып ақынды білесің бе? — Білем. Ол жөнінде «ондай екен, мұндай екен» деп жамандаған бір танысымның сөзіне сенерімді де, сенбесімді де білмедім, — деген мені Баукең аузымды аштырмай, өзі сөйлеп кетті.

шындық» дейсін. Менен басқа біреу «өгіз бұзау туды» десе, «кой, бұл мүмкін емес» деп айтар едім. Мен көрдім дегеннен кейін сен ол сөзді айта алмай қалдың.

— Иә. — Әй, сенгіш Мамытбегім-ай, үйлестіріп айтып едім, сен танғалып нандың. Мен ескертпесем: «Бауыржан Момышұлы өтірік айтпайды, ол кісі өтірік айтатын адам емес», — деп өзеуреп, біреулерге «өгіз де бұзаулайды екен» дегенді айтар едім.

Бұл мысалды «Иран-Ғайып ақын ондай екен, мұндай екен деп жамандаған адам сөзіне сенерімді де, сенбесімді де білмедім» дегенін үшін айтып отырмын. Мен білетін Иран-Ғайып — ешкімге жалтақтамайтын, жарамсақтанбайтын, өзінің пікірі бар, екі сөйлемейтін намысты ақын, философ ақын. Ол жөнінде өсек таратып жүрген адам нағыз оңбаған адам. Түсіндің бе? Мен өз-өзімнен қысылып, үндей алмадым.

«МАҚАЛДЫҢ МӨНІ ТЕРЕҢ»

— Сұрағынды қой. — «Алпысқа келгеннен ақыл сұрама» деген мақалға қалай қарайсыз? — Адам қартайған соң, ойлау дәрежесі төмендейді, жүйкесі жұқарады. Ол адамның ақылына емес, денсаулығына байланысты айтылған мақал. — «Таудай талап бергенше, бармақтай бак берсін» деген мақалды қалай түсінесіз? — Адамда талап көп. Ол жанса, жанады, жанбаса өшіп қалады. Қазір арамызда талай таланттар жүр. Олардың қайсыбірінің бағы жанбай көш соңында келе жатыр. Олар жасып, жалтақтамай, қабілеті сәйкес дұрыс жолға түсіп, бір істі бастаса, белгілі нәтижеге жете алады. Онша дауысы жоқ адамдар машықтану арқасында жақсы әнші атануы мүмкін. Солай әркім өз қабілетін жетілдірсе,

деп тапсырма берді. Ертеңіне қалай орналасқанымды өз көзімен көріп, сол маңайдағы колхоз басқарма төрағасы — карт кісінің үйіне шақырып, қонақ етті.

Көбейер кезде бәріне естіртіп былай дедім: «Ақ ниетпен жайған ақ дастархан иесіне алғыс айтамын. Бұдан былай обкомның, райкомның

Менің мамандығым журналист болмағанмен табиғатым журналист. «Мына оқиға неден басталды, қалай өрбіді, немен аяқталды, мұның қозғаушы және тежеуші күштері кімдер?» деп қолымнан түк келмесе де, әр адамның сөзіне, әр адамның айтқан үтір, нүктесіне дейін мән беретін себебім сол.

хатшылары бас қосқан жерге қонаққа бармаймын. Дастархан басына жиналғандар бірінің қабағын бірі аңдып, артық сөз айтып қоям ба деп қылпылдап отырады екен. Адамның пиғылы рахаттанбаған жерде дастархандағы тағамның бәрі арамға айналатынын, обкомның, райкомның хатшысынан именіп, ешбір адам өзінің жүрегінен шыққан сөзін айта алмайтынын, олар жарамсақтанып өздерінің ар-ұжданын, адамгершілік қасиетін аяққа басатынын сездім. Барлық кезде еркіндікті қалайтын, қысылып-қымтырылған өмірді барынша жек көретін басым дастарханға бата жасағанға дейін әрең төздім.

ЖУРНАЛИСТІҢ БАСТЫ МІНДЕТІ

Танертенгі сағат сегізде Баукең телефон соғып: — Сен тазыны білесің бе? — делі. — Білем.

«БҮГІНГІ АКАДЕМИКТЕРГЕ БІЛІМДАРЛЫҚ ЖЕТІСПЕЙДІ»

— Не жаңалығың бар? — Бір журналист кекшілдік ұлтқа өте қажет деп жазыпты. Сіз оның бұл пікірін құптайсыз ба? — Жок. Сауатсыз журналист не болса соны оттап жаза береді. Кек пен намыс екеуі екі басқа. Кектің түбі қан төгіспен аяқталады. Ол жеке адамды да, халықты да орны толмас өкінішке ұшыратады. Ұлттық намыс деген бар. Ол жақсылықты қорғаушы. — Әлгі журналист Расул Ғамзатовтың:

— Кеше үйімнің жанындағы мал ұстайтын көршімнің піштірілген өгізі бар еді. Құдайдың құдіреті, сол жарымжан бұзау туды. Оны білмейтін едім, төменгі қабатымызда «Қазақфильмнің» кинорежиссері тұратын. Сол маған телефон соғып: — Бауыржан аға, ауламызда әлем таңғаларлық жаңалық болды. Піштірілген өгіз бұзаулады. Қазір соны киноға түсірмекпін, — деген соң, «апырмай, «есіппеген елде көп деген осы-ау» деп соңынан ілестім. Бірз адамдар жиналды. Өмірімізде мұндай кереметті көреміз деп ойлаппыз ба?

«Кішкентай халыққа үлкен қанжар керек» дегені кекшіл болу керек дегені дейді. — Оттапты. Расул Ғамзатов Лениндік сыйлықтың иегері, дүние жүзіндегі миллион ақымаққа бергісіз адам. Ол «кішкентай халыққа үлкен қанжар керек» дегенде біреуді өлтіру үшін емес, екі жүзді қанжардай жарып бұзатын өткір, өжет ұлдар керек, ұрпақ керек дегенді айтқан. Ененді ұрайын, ана журналист мұны неге түсінбейді. Ойланбай, аузына келгенін жаза бере ме? Ұлтқа кекшілдік өте керек дегені не сұмдық?! Ол неліктен кекшіл, ұлтын сақтау үшін кімнен кек алмақшы? Мен ол журналисті адам деп есептемеймін. Оның ойы, ісі адамгершіліктен жұрдай. Кекшіл болу керек деген сөзінің өзі кім екенін айқайлап айтып тұр. Кекшілдік — қанішерлік. Оның «өкенді өлтіргенді өлтіруін керек» деуі қанға — қан, жанға — жан, ал дегендік. Ол мұндай кекшілдікпен ұлтының ғана емес, кара басының намысын сақтай алмайды. Әй, оңбаған... Расул Ғамзатовтың «кішкентай халыққа үлкен қанжар керек» деген сөзінің мағынасын түсінбеген ол кім? — Әлгі журналист: «Кекшілдіктің ең үлкен үлгісін еврей халқы көрсетті. Олар Гитлердің қылмысын мойындаатып, қолды болған бұрынғы зауыттарының, жер иеліктерінің құнын түгелдей қайтарып алды», — деп жазыпты. — Қазақта «жеңілген жауға қатын ер» деген сөз бар. Халықаралық адам құқығында: «Жау конституциялық заңға қайшы әрекетке барып, жерінді күшпен басып, не тартып алса, оны қалпына келтіріп қайтаруға тиіс», — деп жазылған. Ол еврейлердің кекшілдігі емес. Журналист, не жазушы болу үшін оның дүниетанымы жан-жақты әрі жоғары болуы керек. Оның еврейлер кекшілдік жолмен

— Кеше үйімнің жанындағы мал ұстайтын көршімнің піштірілген өгізі бар еді. Құдайдың құдіреті, сол жарымжан бұзау туды. Оны білмейтін едім, төменгі қабатымызда «Қазақфильмнің» кинорежиссері тұратын. Сол маған телефон соғып: — Бауыржан аға, ауламызда әлем таңғаларлық жаңалық болды. Піштірілген өгіз бұзаулады. Қазір соны киноға түсірмекпін, — деген соң, «апырмай, «есіппеген елде көп деген осы-ау» деп соңынан ілестім. Біраз адамдар жиналды. Өмірімізде мұндай кереметті көреміз деп ойлаппыз ба? Өгіз тәлтіректеп, құлай жаздаған бұзауының жонарқасын еркелете жалап тұр. Көп ұзамай ауыл шаруашылығы, мал дәрігерлік-зоотехникалық институттарының, ауыл шаруашылығы ғылымдары академиясының ғалымдары, теледидар, «Қазақфильм» киностудиясының қызметкерлері келді. Өгізді де, жарымжан бұзауды да камераға түсірді. Журналистер «Әлемдік таңғажайып жаңалық» деп газеттерге де жазды. Сен оқыған жоқсың ба? — Жок, оқымадым. — Теледидардан көрсетті ме? — Көрсетпеді. — Қалай көрсетпеді екен? Журналистер бұдан үш күн бұрын түсірген еді. Өзің қалай ойлайсың, бұл қандай құбылыс? Әлде бұл экологияның ыланы ма? — Білмеймін ғой. — Қабылдауың қалай? — Көзім көрмесе, нанбаған болар едім. — Алғаш мен де сен секілді сезімде болдым. Өзімді өзім мәжбүрлеп барып, көргеннен кейін сенбеске лажым қалмады. — Ол қызтеке өгіз шығар? — Аха-ха-ха. Аха-ха-ха. Піштірілген өгіз қалай қызтеке болады? Міне, саған дәлел, сен нанбайтын нәрсеге нанасың. Аха-ха-ха. — О, Бауыржан аға өтірік айтпайды. Оның үстіне өгізді де, бұзауды да өз көзімнен көріпті дейсін. Осындай да нанғыш болармысың? О заманда, бұ заман өгіз туды дегенге кім нанады? Аға-ай, бұл — өтірік. Дүние төрт бөлініп кетсе де, өгіздің бұзау тууы мүмкін емес, — деп неге бірден айтпадың? — Сіз көрдім деп тұрсыз ғой. — Сені сендіру үшін көрім демей басқа не деймін? Жұрт та өтірікті мен сияқты соға береді. «Иран-Ғайып ақын ондай екен, мұндай екен» деген өсек сөзге сене салғаның қалай? Соншама сенгішсің, Дүниедегі сирек жансың. Сөз айтқан адамның абырой-беделіне қарайсың да: «Ә, бұл адам өтірік айтпайды, мұның айтқаны —

жеңбейтін қиындығы жоқ. Бұл ғылыми дәлелденген нәрсе. Бүгінгі академиктерге, профессорларға білімдарлық жетіспейді. Егер білімдар адамдар көп болса, дүниеде соғыс тоқтар еді. Соғысты армандайтын қарапайым адамдар емес, патшалар. Мен неге Шыңғыс ханды жақсы көрем. Ол кісінін: «Дүние жүзінде бір-ақ патша болса, адамды адам өлтіруге жол берілмес еді», — деген арманы асыл арман. Бір адам шофер делік. Алайда оның қабілеті дәрігерге тән қабілет. Демек ол өмірден өз орнын таппаған адам. Оның адасуына кім кінәлі? Әлбетте өзі кінәлі. Бұдан шығатын қорытынды — қабілетіне сай өмірден өз орнын тапқан адамдар, сөз жоқ, белгілі нәтижеге жетеді. Талап —

самауырдың шоғы сияқты, үрлесен, жанады, үрлемесен, жанбайды. Кез келген адамды талапсыз деуге болмайды. Қылмыскер де, маскүнем де талапсыз емес. Олар қабілетіне сай дұрыс жолға түспей, адасқандар. Кейде бір аяғы жоқ адамдар екі аяғы жоқтарға қарағанда мен жақсымын, бір аяғым бар деп ойлайды. Қорыта айтқанда, бақ — байлық та, денсаулық та, сүйегіңе қосылу да емес. Ол өзінің шама-шарқыны біліп, қабілетіне сай өмірден өз орнынды табу.

«ӘРЕҢ ТӨЗДІМ»

— Сен Бәйкен Әшімовті естіген шығарсың? — Естігем. — Естісең, ол кім болып істейді? — Талдықорған облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы. — Қапал-Арасан шипажайына демалуға бара жатқанымда Бәйкен Әшімовтің қабылдауында болдым. Ол Қапал-Арасан шипажайы бас дәрігеріне телефон соғып: «Бұл кісі кітап жазбақ екен, жеке бөлме бөліп, барлық жағдайын жасаныз», —

— Тазы кез келген иістен, кез келген ізден аңның қалай қарай және қашан кеткенін, қай жерде бара жатқанын байқай біледі. Орағыта жүгіріп, қарсы алдынан шығып, оны ұстап алады. Журналистер де тазы тәрізді сезімтал, байқампаз, олжалы болуы керек. Сен сондай жансың, маған айтар қандай жаңалығың бар? — Пәлендей жаңалығым жоқ. — Мен сияқты соқыр емессің. Газет оқисың, айтар жаңалығы бар шығар деп саған телефон соққанымдағы күткенім осы ма? Оқығаның басында тұрмай, ағып кете ме? Шамасы солай-ау. Сенің басың үлкен, қуысы көп қой. Оқығандарың көп қуыстың қай бұрышына тығылып қалғанын ешкім білмейді. Шіркін-ай, сенің осы көлемі үлкен басыңды маған ең құрығанда бір айға берсе, үкімет басшысы болмағаныммен оның кеңесшісі болар едім. Сен қашан мені пай-пай дегіздіріп қуантасың. — Ойланып жүрмін. — Журналист жылдам ойлануы керек. Өмір деген зыркырап өтіп барады. Ми да зыркырап жұмыс істейді. Ұшқыштардың, машинистердің, шоферлердің, журналистердің мыы автоматты түрде жылдам жұмыс істеуге міндетті. Менің мамандығым журналист болмағанмен табиғатым журналист. «Мына оқиға неден басталды, қалай өрбіді, немен аяқталды, мұның қозғаушы және тежеуші күштері кімдер?» деп қолымнан түк келмесе де, әр адамның сөзіне, әр адамның айтқан үтір, нүктесіне дейін мән беретін себебім сол.

Марқұм Қанекен, Қаныш Сәтбаев екеуіміз «Москва» қонақүйінде кездесіп, сөйлесіп отырғанымызда: — Бауыржан, саған 10-20 диплом беруге болады екен, — дегені бар. Ол кісі мені қоллаптап айтқан жоқ. Мен әзілдеп: — Мына сөзіңізді әлемге жариялап, мақтануға жақсы екен, — дегенімде: — Сен нағыз журналиссің, — деп салды. Сен ойланып жүрмін дейсін. Ойланып жүргеніңде уақыт өтіп кетпей ме? Шамалы мынды қозға. Газетті оқисың, оқығаныңды, тоқығаныңды айтпайсың. Телефонымды біреу-міреу тыңдап, қыспаққа алып жүрер деген қорқынышты ұмыт. Ешуақытта қорықпа. Ешкім басыңды кеспейді. Кессе, кессін! Мұрынбоқты көтеріп жүрген ондай ақымақ бастың атасына нәлет. Ешуақытта ақыл-ойыңды ешкімге билетпе. Адам әр нәрсені өзінше талдап, зерттеп, мыын жетілдіре беруі керек. Қорқақтап, айтар ойыңды батыл айта алмасаң, білгеніңді жұртқа жеткізбесең, сен журналист емессің. Журналистің басты міндеті — жұртты ойландырып-толғандырып, дұрыс қорытынды жасауға баулу.

Мамытбек ҚАЛДЫБАЙ, жазушы

СУХБАТ Ертеде «Спорт деген бір сиқыр» деген қалыптасқан қағида бар еді.

Қазір сол спортыңыз үлкен саясатқа айналды. Өмірін осы салаға арнаған азаматтардың атағын шығаратын да спорт. Тіпті қомақты қаражатты қалтаңызға салып беретін де спорт. Бұл төңіректе айтылар әңгіме көп, жетістіктеріміз ұшан-теңіз. Біз осы орайда «Қазақ спорты» – «Спорт» газеттерінің бас редакторы, мәдениет қайраткері Дүрәлі Дүйсебайды әңгімеге тартқан едік.

Дүрәлі ДҮЙСЕБАЙ,
«Қазақ спорты» –
«Спорт» газеттерінің
бас редакторы:

Жас qazaq: Сіз республикалық «Спорт» газетінің бас редакторы әрі осы салаға шын жанашырсыз. Қазіргі кезде спорттың айналасында килы-килы әңгіме көп. Мәселен, ылғи шығынға батыратын футболдың керегі жоқ, спорт бизнеске айналып кетті деушілер бар. Ал алдағы маусымнан бастап, еліміз премьер-лигасындағы шетелдік маман басқаратын әр клуб салық төлейтін болыпты. Осы секілді тосын жағдайларға көзқарасыңыз қалай?

Д.Дүйсебай: Бүгінде спорттың бизнеске айналып келе жатқаны рас. Ал Еуропа елдерінде бұл бұрыннан бар. Спорт – өнер ғана емес, ақша табудың көзіне айналған. Ақша жүрген жерде тайталас, бәсеке көп болады. Алысқа бармай-ақ қойыық, мына Головкиннің айналасына қараңыз. Посткеңестік елдерде әуесқой боксқа деген көзқарас әлі де ерекше. Көп елде солай. Ал Мексикада, жалпы Америкада жұрт кәсіпқой боксқа әуес. Айталық, күмәнді жеңістерімен танымал Сауль Альварес «Чанело» 15 жасынан бокспен айналысса, соның бәрі кәсіпқой боксқа тиесілі. Өйткені кәсіпқой бокс – қаржы көзі. Ал ақша бар жерде, әлгінде айтқанымдай, бәсеке мен құлық-сұмдық, алаяқтық та қатар жүреді. Футболда да солай. Қазақстанда легионерлер көп дейді. Рас. Бірақ легионерлер футболдың отаны саналатын Англияда да жеткілікті. Соңғы кездері әлем тәжіне таласта алдыңғы лекте жүрген Еуропада да, оның ішінде футбол державасы саналатын Испания, Португалия және Италияда да солай.

Жақында Қазақстан премьер-лигасындағы шетелдік маман басқаратын клубтардың салық төлеуі туралы мәселе көтерілді. Сырт елден келген бапкері бар клуб жылына 100 мың доллар көлемінде мемлекетке баж салығын төлеп тұруы керек. Ондай бола қалған жағдайда ЕАЭО-ға (*Еуроазия экономикалық одақ*) мүше елдер – Армения, Белоруссия, Қырғызстан және Ресейден келетін мамандар салық төлемейді. Мұндай міндетті баж салығын төлеу Ресейде бар. Ал ондай міндеттеу Өзбекстанда өткен жылы алынып тасталған. Әзірге бұл жоба. Егер ол жүзеге асатын болса ЕАЭО-ға кірмейтін ел мамандары басқаратын «Астана», «Ертis», «Қайсар», «Ордабасы» және «Шахтер» ФК баж салығын төлейтін болады.

Керісінше бапкерлері осы одаққа мүше елден болғандықтан «Атырау», «Жетісу», «Окжетпес», «Тараз» және «Тобыл» салық төлеуге міндетті емес. Бұл – «Қайраттағы» А.Шпилевский мен «Ақтөбедегі А.Седнев қалады деген сөз, онда да команда басшылары солай шешсе. Менінше, бұл босбелбеу бапкерлерден құтылу, сырттан маман әкелерде жеті рет пішіп, бір рет кесу үшін керек секілді.

Енді футбол шығын деген рас сөз. Миллиондаған қаржы осы салаға құйылып жатқаны да шындық. Арада одан басқа да қаншама ақша жүр. Бірақ әлемдік үрдістен қалуға болмайды. Елімізде басты спорт түрі бокс десек те, футбол – әлемдік деңгейдегі миллиондар ойыны. Біз одан қымбат деп тыс қала алмаймыз.

Жас qazaq: Сіз әлеуметтік желілерде спорт комментаторларын жиі сынайсыз. Қай жерден

болмасын деген тілек қой. Әлі күнге дейін телебiзiрлiн үнiн өшiрiп тастап көретiн комментаторларым бар.

Егер сыным орынсыз болса, осыған дейiн айтар едi. Әзiрге құптағаннан басқа артық сөз естiген жоқпын. Керiсiнше, ерегiсiп, соны қайталап жататын бiр-екi «қырсық» «комментатор» бар. Олар мен түгiлi Шераған айтса да өстер едi. Олар «менiкi дұрыс» деуден тайынбайтындар. Ол – өз құқы, бiрақ осы iстерi арқылы талай ұрпаққа кесiрi тiiп кете ме деп қорқамын.

Жас qazaq: Ендi терең тарихы бар «Қазақ спорты» – «Спорт» газетi төнiрегiнде әңгiме қозғасақ. Қазiр заман өзгердi, ал сiздердiң басылымдарыңызда не өзгердi?

Д.Дүйсебай: Мен «Sport» (*қазiргi «Қазақ спорты»*) – «Спорт» гезетiне 2014 жылы келдiм. Содан берi бес жыл өте шығыпты. Бұл газеттi маған дейiн де бiрнеше адам басқарған. Олардың арасында Сматбек Төребеков пен Несiп Жүнiсбайұлы екеуiнен ұзақ басқарған ешкiм жоқ. Бiрақ ол сәттi кездер ғой. Газет республика спорт ведомствосының (*осы кезге дейiн атауы көп өзгерген соң осылай атауға тура келiп отыр*) қарамағында болған. Қаржыландыру да бiр орталықтан iске асырылды.

Таралымына да ерекше

**АСЫА
ҚАЗЫНА**

«Тұран» этно-фольклорлық тобы Алматыда көрермендерімен қауышып, ұлттық аспаптарымыздың түрі, тарихы және оған қатысты аңыздар төңірегінде сыр шертті. Біз осы орайда қос ішекті шебер сөйлете білетін маман Бауыржан Бекмұханбетті әңгімеге тарттық.

Этнограф ғалым, зерттеуші Болат Сарыбаев кезінде ұлттық аспаптарды зерттеп, нәтижесінде «Қазақтың ұлттық аспаптары» деген еңбек жазған. Онда

ұлттық аспаптарды топқа бөліп, 300 аспапты керемет жіктей білген. Мемлекет қайраткері Ө.Жәнібеков, өнер зерттеушілері Омар Қайболдин, Дәркенбай Шоқпарұлы да көп тер төкті. Қазір осы аспаптардың 150-ден астам түрі Нұр-Сұлтан мен Алматы қалаларының мұражайында тұр. Олардың арасында үш ішекті домбыраның сұлбасын жасаған Омар Қаймолдиннің есімі ерекше аталады. Домбыраның формасы

ұлы Ракыш Көжекеұлы үш ішекті домбырада ойнаған. Жалпы осы аймақта үш ішекті домбыра тартқан күйшілер бар екен. Шығыста Абайдың ұрпақтары да үш ішекті домбыра шерткен.

Жазып алған
Мақпал НОҒАЙБАЕВА
Фото Галия ҚАЛИЕВА

БАСПАСӨЗ – 2020

JAS QAZAQ газетін
оқи жүріңіздер!

Жазылу еліміздің кез келген «Қазпошта» бөлімшелері арқылы жүргізіледі

**Жазылу индексі
65032**

Жазылу мерзімі	Қала	Ауыл
1 айға	279,24	297,86
3 айға	837,72	893,58
6 айға	1675,44	1787,16
12 айға	3350,88	3574,32

Бас редактор — директор Срайыл СМАЙЫЛ Редакция алқасы: Жолдасбек ДУАНАБАЙ Бас редактордың орынбасары Жарас КЕМЕЛЖАН жауапты хатшы Ғалия ҚАЛИЕВА компьютер орталығының жетекшісі Тілшілер мен қызметкерлер: Мақпал НОҒАЙБАЕВА – <i>арнаулы тіліші</i> Әбдіманап КЕНЕС – <i>жастар және ғылым</i> Кәмшат ТӨЛЕШОВА – <i>терімші</i> Айдос ҚУСАЙЫНҰЛЫ – <i>web-sait</i>	Аймақтағы меншікті тілшілер: Байкен КӨБЕЕВ– Ақмола және Солтүстік Қазақстан облыстары (8 778 910 45 34) Қажет АНДАС – Алматы облысы (8 747 706 13 82) Баян ЖАНҰЗАҚОВА – Атырау облысы (8 702 426 69 05) Ерман ӘБДИЕВ – Жамбыл облысы (8 705 256 50 05) Айхан БАШТАШ – Осло, Норвегия mahmutba@online.no Ұлдай САРИЕВА – Батыс Қазақстан облысы (8 705 150 48 30) Кезекші редактор Мақпал НОҒАЙБАЕВА	Шығарушы: «Аманат Медиа» ЖШС Директордың орынбасары Мейрамбек ҚҰЛМҰХАМЕДОВ Бас есепші Расима ӘКІМБЕКОВА	Редакцияның мекенжайы: 050012, Алматы қаласы, Мәуленов, 85 үй, №61 кеңсе, 3-кабат (<i>Бөгенбай батыр көшесінің қиылысы</i>) Телефондар: 8(727) 272-43-39; 272-43-25 Бухгалтерия: тел.факс: 8(727) 272-46-22 (жарнама бөлімі) Газет «Дәуір» ЖШС РПИК (Алматы қаласы, Қалдаяқов көшесі, 17-үй) тел: (727) 273-12-04, 273-12-54 Тапсырыс – №2188; Бағасы келісім бойынша Апталық таралымы – 25 000 дана <i>Газет Қазақстанның барлық аймақтарында таралады, сондай-ақ «Air Astana», «Turkish Airlines», «QazaqAir» әуесқолдарының ұшақтарында бар.</i> Газет 2004 жылы 14 желтоқсанда тіркелген. 2018 жылдың 14 ақпанында ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке тұрып, №16904-Г күйілін алды. Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Жарнама мәтініне тапсырыс беруші жауапты. Газетте жарияланған материалдар мен суреттерді сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.
--	---	--	---